

CSALÁDI REGÉNYTÁR

A VÉRTANU SZELLEME

••••• IRTA •••••

FILÓ KÁROLY

III.

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesítette a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indított, mely a maga nemében egyedül álló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszerűen tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, a melyek sem hitüket, sem erkölceiket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos angolvászonskötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. sz.), valamint minden fővárosi és vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár”-ból

megjelentek :

I. és II. kötet.

Germaine eszménye. Regény. Irta *Montal Mária*. Fordította *Szentannai*. — **D'Arbout ezredes három párbaja.** Elbeszélés. Irta *Beugny d'Hagerne*. Fordította *dr. Rada I.*

III. kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta *Cyprián*.

IV. kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta *C. De Lamiraudie*. Fordította *A. Vilma*. — **Hol a boldogság?** Elbeszélés. Irta *Minna Canth*. Finnből fordította *Bán A.*

V. és VI. kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen. Irta *X. . . grófnő*.

VII. és VIII. kötet.

Éliane. Regény. Irta *Graven Agostné*. Fordította *dr. Rada I.*

IX. kötet.

Rajzok a kuruczvilágból. Irta *Kincs István*.

X., XI. és XII. kötet.

A vértanú szelleme. Történeti regény. Irta *Filó Károly*.

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta *Büttner Julia*.

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta *Buol M.* Ford. *Sziklay János*.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélések. Irta *Andor József* (Cyprián).

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti után fordította *Jándi Bernárdin*.

XVIII. kötet.

A kékruhás asszony. Irta *Csapedi Istvánné*. — **Psyche lámpája.** Elbeszélés. Irta *Léon de Tinseau*. Fordította *A. V.*

XIX. kötet.

Hricz és az úrfi. Elbeszélés. Irta *dr. Franko Iván*. Fordította *Zsátkovics Kálmán*.

XX., XXI., XXII. és XXIII. köt.

A leánymamák fia. Vig regény. Irta *Kincs István*.

XXIV. és XXV. kötet.

A hiábavaló gazdagság. Irta *Jeanne Mairé*. Francia eredetiből fordította *dr. Rada István*. — **Az utolsó betét.** Elbeszélés. Irta *Mrs. Bartle Teeling*. Angolból fordította *G. M.*

XXVI. kötet.

Falusi történetek. Elbeszélések. Irta *Vértessy Gyula*.

XXVII. kötet.

Az ezer tó országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből fordította *Bán Aladár*.

XXVIII. és XXIX. kötet.

Budai históriák. Irta *Tarczai György*.

XXX. kötet.

A Karassó mellől. Elbeszélések. Irta *Neumayer K. Dezső*.

XXXI. és XXXII. kötet.

Két világ között. Regény. Irta *Andor József*.

XXXIII. és XXXIV. kötet.

Masolino. Regény Zsigmond király korából. Irta *Tarczai György*.

XXXV. és XXXVI. kötet.

Küzdelmek. Olasz regény. Irta *Enrico Castelnovo*. Ford. *M. Hrabovszky Julia*.

CSALÁDI REGÉNYTÁR.

A vértanu szelleme

Történeti regény

a Diokleczián-féle keresztényüldözés korából.

Irta

FILÓ KÁROLY

III.

Budapest

A Szent-István-Társulat kiadása

VIII., Szentkirályi-utca 28.

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28/a.

XVIII. FEJEZET.

A KATAKOMBÁBAN.

Ágnes pirosuló vére fölkelte a pogányok keresztényüldözési kedvét. Oly irtózatos dühhel fogtak az üldözéshez, hogy még a hullákat sem kimélték, csak hogy a keresztényeket a föld színéről töröljék. Ki kezök ügyébe esett, azt a legválogatottabb kínzásokkal kivégezték, a holttesteket megbecstelenítették, mint már tudjuk, oly módon, hogy vadállatokkal szaggattatták szét, tűzre dobták, avagy vízbe merítették, csak hogy a keresztények meg ne kaphassák. Jól tudták ugyanis, hogy a keresztények tisztelik hitökért meghalt társaiknak holttestét a gyöngynél és drágakőnél is nagyobb becsben tartják földi maradványait. El akarták hát tüntetni mindezeket, annyival is inkább, mert azt magok is belátták, hogy ezek folytonos tisztelete és e tisztelet kinyilvánítása végett való fölkeresése csak éleszti a keresztények hitét és buzdítja őket, hogy hitökért

ők is ily vértanúhalált szenvedjenek. Azért ébren vigyáztak, hogy a keresztények a vadállatoknak zsákmányul kitett holttestemetek el ne lopják, avagy a vízbedobottakat ki ne fogják; ha valakit rajtakaptak, szigoruan, még halállal is büntették.

Mindez azonban nem riasztotta meg a keresztényeket. Mindenféle módokat találtak a pogányok éberségének kijátszására és vértanúságot szenvedett testvéreik földi maradványainak eltakarítására. Mert hát a szeretet találékony. Mindinkább szaporodtak a földalatti rejtekhelyek; a katakombák mindig több és több vértanút fogadtak magukba és igazi zarándoklási helyei lettek a keresztényeknek, kik ide siettek erőt meríteni az üldözések elszenvedésére, bátorságot hitők bevallására s kik itt fejezték ki hős hitvalló társaik iránti tiszteletüket.

A pogányok neszét vették ennek; észrevették, hogy nemcsak Ágnes, de más megöltek hullája is eltűnt, azért — főleg ifjakkól — csoportok alakultak, melyek mint a csahos kutyák bekóborolták Rómát és vidékét és szimatolták a prédát, kutatták a titkos földalatti folyosókat: a keresztények temetkező és összejöveteli helyeit: a katakombákat. Veszélyessé vált így a keresztények helyzete, de vértanuik sírjait látogatlan nem hagyták. Főleg Ágnes sírja volt az, mely nagy látogatottságnak örvendett. A szűz

bátor hitbevallása, a czirkuszban történt csodák igen élesztették az iránta való tiszteletet.

Egy nap délután — tán egy hétre eltemetése után — kis csoport keresztény tartott a nomentumi úttal majdnem párhuzamosan húzódó dombocskák alján Emerencziána vezetése alatt az Ágnes sírját rejtő katakombák felé. Már nem messze jártak a titkos bejáratától, midőn a jobbjuk felől levő nagy kőrakás mögül pogány ifjak törtek elő és őket szitkok közt meghajigálni kezdték. Ez is egyik csoportja volt a keresztények után leskelődő pogány ifjaknak.

A keresztények, hogy az ifjak figyelmét a nem messze levő katakombákról elvonják, a dombok felé kezdtek futni. Az ifjak istentelenül káromkodva és köveket hajigálva utánok.

A kis Emerencziána egyszerre megállott és bátran kiáltá:

— Nem szégyelitek magatokat, hogy védtelen embereket megtámadtok, akár a rablók? Ti elvakultak! — folytatá méginkább elragadtatva — ti elvakultak! Nem látjátok, hogy hiábavaló minden erőlködéstek? Azt hiszitek, hogy minket ki fogtok irtani? Ne gondoljátok, mert minden csepp kiontott vér száz keresztényt teremt.

Emerencziána helyzete válságos lett. A kövek csak úgy fűtyültek körötte s a közeledő ifjak dobásainak mindinkább jobb céltáblául szolgált.

Ekkor az az ifjú, ki eddig lehorgasztott fővel a közeli fa árnyában üldögélt s csak a lármára tekintett föl, látva a helyzetet, fölugrott és Emerencziána felé sietett, — de késő. Mire odaért, már csak a halántékon talált ájult leánykát foghatta erős karjaiba.

Az ifjú az ájultat a bársonyos fűre fektette s föléje hajolva, miközben a halántékból csergedező vért iparkodott megállítani, szánakozva suttogá:

— Szegény Emerencziána, szegény...

Mivel a kövek sűrűn röpكدtek s az egyik őt is hátba találta, fölugrott és keményen szidni kezdte a dobálókat. Ezek még inkább hajigáltak, mire ifjunk is követ ragadott és a legközelebb állót eltalálta. A pogányok erre még inkább feldühödtek és folytatták az ostromot. A fedezet nélkül álló ifjú egyszerre felsikoltott. Egy jól irányzott kő fején találta. Kibugygyanó vére elborította arczát, ereje elhagyta, a vidék elborult előtte s eszméletlen lerogyott.

A pogányok örömrivalgást hallatva rohantak áldozataik felé... Egyesek megragadták Emerencziána merev testét, hogy a városba hurczolják, míg mások az ifjút készültek fölemelni.

— Nini, hisz ez Prokóp...

Egy másik odaugrott és letörölve az arcot elcsufító vért, felelé:

— Igazán, a prefektusnak, Szimfróniánnak a fia!..

— Mit tettünk? — kiálták a többiek. — Megöltük a prefektus fiát — s rémületükben otthagyták a két élettelen, a város felé szaladtak.

A dombok felé megszaladt keresztények erre visszatértek s Emerencziánát és az ifjút, ki csakugyan a prefektus fia volt, a katakombába vitték. A leányka ápolását jámbor nők, Prokópét Hippolit áldozópap vállalta magára.

Prokóp vagy egy óráig úgyszólván eszméletlenül feküdt. Midőn magához jött, egy fölkében találta magát. Gyenge mécs szolgáltatva a világosságot. Nem tudott visszaemlékezni, hogy került ide; nem a történetekre. Megmozdította fejét, hogy egy kissé körülnézzen... E pillanatban egy kéz gyengéden, nesztelenül eltávolította a függönyt, mely ez üreget a másiktól elválasztotta s egy tiszteletreméltó, középkorú, magas, szikár férfi, ki hosszú, fekete öltönybe volt burkolva, jelent meg a küszöbön.

Prokóp látta, hogy ez alak nyugvóhelye felé közeledik, föléje hajlik, de tisztán nem vehette ki kilétét. Föl akart emelkedni, de gyenge volt. Csak bágyadtan kérde:

— Ki vagy?

— Később meg fogod tudni — viszonzá a férfi. — Csak légy nyugodt; jó kezekben vagy...

— Fáj, fáj! — nyögte Prokóp a fején nyilaló fájdalomtól.

— Nyugalom, nyugalom! — mondá a férfi, ki nem volt más, mint Hippolit pap, új hideg kötést téve a fejebre, — ha nyugodt lesz, meggyógyulsz!

Mély csend következett erre.

Prokópot e kis beszélgetés is megerőltette. Feje erőbben kezdett fájni s a nagy vérvesztéségtől elkábítva, nemsokára mély álomba merült.

Hippolit az éj folyamán többször bejött és a régi kötést mindannyiszor új borogatásokkal váltotta föl.

Prokópnak ezentul jobb, üdítőbb és hosszabb álma volt, mely alatt a természet folytatta hegesztő gyógyműködését.

Midőn másnap üdítő álmából fölébredt, jobban érezte magát. Kábultsága eltűnt s lassankint rendbeszedhette gondolatait. Fokonként visszatért emlékező tehetsége, habár tisztán még nem emlékezett mindenre. Gondolataival bibelődve, egyszerre mély sóhajt hallatott. Aztán félig fölemelkedett és kezével bekötött homlokához kapva fölkiáltott:

— Hol vagyok?

— Katakombában! — hangzott tompán a felelet. Azután szétlebbent a függöny és belépett a pap.

— Katakombában? — ismétlé gépiesen Prokóp s réveteg szemeit a bejárat küszöbén álló papra szegezte. — Hippolit?! — suttogá és azonnal fekvőhelyére hanyatlott.

Hippolit a beteghez lépett, letérdelt és várakozott.

Prokóp, ki nagy meglepetésében hanyatlott le, kissé magához jött s szinte ijedten kezdett szólni:

— Tehát a keresztények közt, a katakombákban. Legnagyobb ellenségeim kezei között...

— Nem Prokóp — mondá a pap — csak légy nyugodt. Ha te ellenségünk vagy is, mi szeretünk, mert mi ellenségeinket is szeretjük.

— Igen, ti szeretitek, hisz ő, Ágnes sem átkozott meg, pedig miattam lett kínoztva, miattam halt meg. Ő azonban más; ő... ő... — akadozott Prokóp s nagyot sóhajtott. — De most nekem is meg kell halnom... Azért hoztatok ide; úgy-e bünhödnöm kell...

Nyugtasd meg magad, Prokóp — bátorítá Hipolit. — Ne félj; jó kezekben vagy. Ha meg is dobált bennünket kővel, mi kenyérrel dobunk vissza. Légy nyugodt és ne rettegj; fő a nyugalom s nem-sokára fölépülsz. Nem mi keresztények fogtunk el, hanem pogány társaid ütöttek le...

— Leütöttek? — suttogá a beteg. — Igen, igen... már emlékszem... Ágnes, Ágnes... nővéredet, Emerenciánát akartam megmenteni... Őt megdobták és engem is, igen, em...

— Látod, ott feküdtetek eszméletlen mindketten. A keresztények megtaláltak s mi itt ápolunk. Föl is gyógyulsz, de a másik...

Mi van vele? — kérde Prokóp a pap kezét megragadva.

— Emerenciána meghalt...

Meghalt?! — tört ki Prokópból. Emerenciána meghalt. Tehát ő is, mint Ágnes, a nővére... Igen, már emlékszem. Kő érte és én fogtam föl estében... Még ez is hozzá!... Ez is növelni fogja kínomat, mert ez is miattam van. Oh e kín!... Oh Ágnes... E marczangolás, mely lelkemet éri... Ezek az utolsó napok! Istenek! Jupiter! segíts, ha tudsz! Sokat szenvedek... Meg kell örülnöm e tépelődésemben! Vagy nem tudtok segíteni? Nem! Hiszen láttam, hogy a keresztények Istene hatalmasabb... — suttogá Prokóp, míg Hippolit figyelmesen hallgatta. Szinte leste az ifjú minden szavát, hisz ezek révén bepillantást nyert annak földult, küzködő belsejébe.

— Én vagyok a gyilkos! — folytató. — Ágnes, oh Ágnes, ez emésztő kínok... még álmaimban is... Mondd Hippolit, álom volt csak, vagy valóság? Te is láttad? Mert én láttam, vagy csak úgy álmodtam... Ott láttam Ágnest a sisteregve fölcsapódó lángok között. Szívébe a tűzben fényesen villogó hegyes tör volt verve. Pirosan ömlő vére a tűzre hullt és mintha élesztette volna annak lángjait. Szelid, megtört fényű szemeit égre szegzé és kezeit összekulcsolva tartotta. A mint így tekintett, meg-

nyílt az ég, megjelent a keresztények Istene, baljában a kereszttel, míg jobbával a szüzet hívta:

«Jöjj én arám, foglald el azt a helyet, melyet hűséges szereteted és bátor hitvallásod szerzett meg neked!»

«Megyek édes Jézusom, szivem siet hozzád, hisz úgy vágytam már hozzád térni» — mondá Ágnes, majd hozzám fordulva leírhatatlan boldogságot eláruló mosolylyal folytatá:

«Prokóp, lásd ezt neked köszönhetem» — s föl szállt a Jézusnak nevezett Isten mellé. Én egész valómban megrázkódtam, mert azt hittem, hogy bevádolni akar engem. Félelmemben gyökeret vert a lábam s éreztem, hogy vérem megfagy ereimben. Ah, még most is reszketek, ha rágondolok arra az átható tekintetre, melylyel a keresztények keresztet tartó Istene reám nézett. Ágnes észrevette remegésemet s bátorítva engem, nyájasan mondá:

«Ne reszkess Prokóp. Szívből megbocsátok neked. S tán te is feljössz ide, hol Isten is megbocsát.»

— Oh ezek az álmok, ezek a tépelődések, — sóhajta Prokóp. — Lesz-e már nyugtom? Ki fog megszabadítani? — kiáltá — ki ment meg borzasztó kínjaimtól?

— Én! — szólta Hippolit ünnepélyesen és határozottan.

Prokóp ránézett a papra.

— Te?! Te Hippolit? — Soha! — Soha! Az istenek sem, hát te ember? — s fölkaczagott.

— Nem én, ember — válaszolá a pap komolyan s a gúnyos kaczajtól meg nem zavarodva. — Nem én, ember, de általam az az Isten, ki hatalmát éreztette veled, úgy hogy dicsőségét zengedezted pogány létedre s ki hathatós kegyelmével e súlyos lelki küzdelmek és tépelődések útján vezet téged az egyedüli igazság forrásához, az igaz vallás megismeréséhez. Lásd — folytatá Hippolit, fölismerve, hogy ez ifjú eszköz Isten kezében — a keresztények Istene összemorzolt téged, midőn azt hitted, hogy megsemmisíted; egyik szüze által mutatta meg mindenható hatalmát, midőn te azt kicsinyelve, gúnyoltad; megszegyenített, mikor te a tieddel és nem létező pogány isteneid hatalmával kérkedtél; összezúzta szivedet, hogy lehulljon róla a földiek, a bűnök vastag burka s te belásd vakságodat és fölemelkedjél. Bűneidet, gonoszságaidat nem azért állítja elédbe, hogy kétségbeejtsen, hanem, hogy mint megbocsátó, a maga irgalmát mutassa. Légy hát nyugodt, Prokóp; Isten irgalmas...

Prokóp lassan megnyugodott. Hippolit szorgalmasan változtatta a borogatásokat s nyújtotta az erősítő ételt és italt.

Az ifjut igen kimeríthette Hippolittal folytatott beszéde, mert alig hogy magára maradt, üdítő

álomba merült, melyből csak este ébredt föl. Erezte, hogy feje már nem kábult és nem oly nehéz, mint volt csak egy nap előtt is. A nyilaló fájdalomnak vége; kellemetlen viszketést érzett a hegedő seb helyén. Fölkelt, néhányszor végigmérte a fölkét, majd óvatosan félrehúzta a függönyt s kíváncsian tekintett be a szomszédos fölkébe, mely Hippolit lakása volt. A pap nem volt benn. Prokóp belépett s mivel a földalatti szobák fölkeltették egész kíváncsiságát, a tovavezető folyosóba tartott. Néhány lépés után a valódi katakombában találta magát. Dohos, fülledt levegő csapott feléje az egymást keresztező folyosókból. Óvatosan haladt a gyengén pislogó mécsesek irányában. A folyosók végzetleneknek látszottak előtte, sőt úgy tűnt föl neki, mintha mindig visszatérne a már bejártakba. Nem is csoda. A folyosók mindkét oldalon levő fölkéikkel a halottak számára, mintha csak egymásfölé rakott fiókok lennének, egyhanguan hatnak és azt a benyomást teszik, mintha az ember folyton egy folyosóban tévelyegne.

Prokóp vissza akart térni, de nem tudott. A folyosók úgy keresztül-kasul haladtak, hogy nem bírt tájékozódni. A fölkék nyílásába falazott síriratokat kezdé olvasni, hogy némi iránya legyen, — hanem hasztalan. A sok név s egymáshoz hasonló egyszerű fölírások egész megzavarták. A nedves hű-

vösségnyomasztólag hatott reá; nemsokára zsibbadtságot érzett lábaiban s fáradtan ült egy kőre.

Ki tudja, mily soká ült, avagy talán nem is soká, csak neki tűnt föl hosszúnak az idő e homályos folyosókban, a körötte uralgó síri csendben, a halottak között. Egyszerre tompa moraj ütötte meg fülét, akár a háborogni kezdő tenger morgó zajgása. Prokóp figyelni kezdett s félni. Pogány gondolatvilágában azt hitte, hogy az alvilág őrzőjének: Czerberusznak haragos morgását hallja. De különösen is hangzott a moraj; talán a boltozatos folyosók varázsolták oly kísértetiessé. Úgy hatott, mint a dübörgő orkán, mely erejének teljében fölfordul, majd meg lágy ömlengésbe csap át.

Kínos perczek voltak ezek. Prokóp azt hitte, a tenger tört magának útát e földalatti helyiségbe és a hömpölyögve beomló víz zajgása hat hozzá. Rettegett, hogy a víz itt éri s ő nem menekülhet. Fölugrott és sietésre fogta a dolgot. Nem tudta merre szaladt; folyton előre, a halványan pislogó mécsesek irányában. Csakhogy a moraj mindinkább erősödött. Prokóp inkább feléje szaladt, mint el tőle. A falak és boltozatok visszaverő hatása okozta e csalódást.

Hirtelen megállott. Mintha értené e morajt . . .

Kivesz egy hangot, kettőt . . . egész szavakat . . .

Hisz ezek emberek, — ő mentve van!

«A mi Istenünk oltalom és erő ; segítő a szorongatásokban, melyek igen elértek minket.

«Azért nem félünk, ha a föld megrendül is és a hegyek a tenger szívébe vitetnek.

«Zúgjanak bár és háborogjanak az ő vizei, rengjenek a hegyek az ő erőssége miatt . . .»

«Az erők Ura mi velünk !»¹ — hangzott Prokóp felé s midőn az egyik folyosóba befordult, maga előtt látta a zsolozsmázó keresztényeket. A folyosó homályos háttérében megállva, elnézte őket és hallgatta a zsolozsma-verseket.

A tágas helyen, mely köröskörül szintén teli volt sírűregekkel, sokan voltak az ájtatoskodók s a szurokfáklya füstös lángvilága mellett fölismert néhányat. Ott látta Hippolit papot, körötte társait, majd sok keresztényt, kik közt észrevette Lukánuszt, Ágnes anyját és másokat, kiket sokszor látott, de kikről nem tudta eddig, hogy keresztények.

Soká elhallgatta a zsoltárokat, melyek a rettegés, megalázás, dicsőítés, remény vegyes érzelmeit kellették szívében. Egyszerre térdre hullott; meglepetésében kiáltani akart, de a hang torkán akadt. A keresztények éneke, imája elhallgatott; síri, tulvilági csend állott be.

¹ Zsolt. 45.

Prokóp hirtelen meglepetéséből fölocsudva körültapogatódzott, álmodik-e vagy igaz az, mit lát?

A tágas üreg azon oldalán, mely felé a keresztények fordulva voltak és mely Prokóp tartózkodási helyével szemben volt, vakító, földöntúli fény gyult ki, melynek közepén egy csodaszépségű szűz térdelt, karjaiban vakító fehérségű báránycákát tartva. A szűz hajfürtei mint duzzadt felhők omlottak vállain. Gyengéd tagjain könnyű patyolat ömlött el. Ha szárnyai lettek volna, a keresztények Isten angyalának tarthatták volna, oly elragadó volt.

— Ágnes! — suttogá Prokóp. — Ágnes! Édes gyermekem! Ágnes! — verték vissza az üreg falai a keresztények és az anya örömfelkiáltását.

A megdicsőült Ágnes az őt körülvevő szűzek közül fölemelkedett, a karjaiban tartott vakító fehérségű báránycákát szomszédnőjének adta, azután kezeit imára kulcsolva, boldogságtól áradó tekintetét az egybegyűlt keresztényekre vetette és mosolyogva mondá :

— Örvendjetekek velem és üdvözljetekek engem, mert e fényben ragyogó társnőimmal együtt az örök világosság és boldogság székhelyén lakom és egyesültem azzal, kit már földi életemben is szívem egész melegével szerettem.¹

¹ Bolland. Acta Sanct. Jan. Tom. II. 353. l.

Ezzel kitárta karjait, mintha csak visszavágyott volna oda, honnan rövid időre e földre jött. Még egy rövidke pillanat, az üreget betöltő fény fogyott, fogyott, míg végre beállt a homály, melyet csakis a fáklya füstös lángja tört át egy kevéssé. A látomás eltűnt; csak a síri csend honolt.

— «Dicsérjétek az Urat minden nemzetek!» — kezdé Hippolit — «Dicsérjétek őt minden népek!» — vágta bele a keresztények s örömtől lelkesedve folytatták:

«Mert megerősödött rajtunk az ő irgalmassága és az Úr igaz volta, mindörökké megmarad.»¹

«Dicsérjétek az Urat az ő szenteiben» . . .² szállt a dicsőítő ének az örvendezők ajkáról, — Prokóp azonban nem hallotta már. Míg a látvány leverte lábáról, amúgy is háborgó lelkére ellenállhatatlan volt a fényes jelenés, csodás hatású a nyugaltság, kibékültség és jószág kifejezése, mely a megdicsőült Ágnes arcán ült. Feje mellére hanyatlott s ő eszméletlen dőlt a nyirkos folyosófalhoz.

Az ájtatosság végeztével így találta a visszatérő Hippolit. Rögtön sejtette, mi okozhatta az ifjú ájulását. Gyorsan kamrájába vitte, lefektette, meg-

¹ Zsolt. 116.

² Zsolt. 150.

nyitotta ajkait s rájuk öntött néhány cseppet azon nedvből, melyet mindig magánál tartott.

A cseppek megfelelték rendeltetési céljuknak. Prokóp teste melegedni kezdett, merev tagjaiba bevonult az élet és Hippolit csakhamar látta, hogy az ifjú lassanként visszanyeri eszméletét . . . Még egyszer megnedvesíté ajkait, majd megdörzsölte homlokát, kezeit.

Prokóp halkan fölsóhajtott . . .

Majd fölnyitotta szemeit s mintegy hosszú álomból fölébredve, fürkészőleg jártatta szét.

— Mi történt velem? — kérdezte. Ah! Hippolit, ha láttad volna, mily szép álmom volt. Rólad is, hisz ott voltál te is a keresztények között . . .

— Igen, ott voltam — szakítá félbe Prokópot a pap — s láttam a tündökölve megjelenő Ágnest. Nem álom volt az, kedves Prokóp, hanem valóság, melynek láttára eszméletlen rogytál össze. Lásd, így vezet téged hatalmas Istenünk. Először kénytelen vagy dicséretét zengeni, a hogy a czirkuszban tetted s miután ily csodás módon mutatja meg neked hatalmát, mindenhatóságát, így hullatja le lelked érdességét, így nyitja ki lelki szemeidet. Ti pogányok azt hiszitek, hogy minket keresztényeket ki fogtok irtani, pedig láttad, hogy a sok kín csak Isten előtt emeli érdemeinket. Ágnes is a sok megkínztatás után mily boldog . . . Magad láttad . . .

— Láttam — mondá Prokóp. — Az a boldog mosoly, akárcsak a párducz elé dobott ifjúé, mint azt Szikkában láttam! Hippolit, nincs nyugtom. Iszonyú küzdelem dúl az én bensőmben s én nem tudok neki véget vetni. Te Ágnes Istenének szolgálja vagy, segíts rajtam... A ti Istentek igen megzavarta szívem nyugalmaát...

S az ifjú bizalmasan elmondá a papnak mindazt, mi vele az utolsó napok alatt történt. Föltárta egész bensejét. Hippolit figyelmesen hallgatá és mindinkább látta, hogy Istennek mily terve van az ifjúval... látta világosan, hogy az isteni Gondviselés szálai mint szövődnek össze, hogy Prokóp a keresztény hitre térjen... Azért fölvilágosítással szolgált a tépelődő ifjúnak s bátorította és buzdította.

Prokóp főlegyenesegett és kezeibe temette arcát. Érezte, hogy a pap fölvilágosításai után eddigi pogány hite összedől, a babona foszlik s mintha itt a holtak birodalmában ennyi lelki rázkódtatás után érteni kezdené, mi az az erő, mely őt összemorzsolta és mely benne folyton küzd.

Ha azonban isteneire gondolt, rettegni kezdett azok haragjától s ezt közlé is Hippolittal. A pap elmosolyodott, látván, hogy Prokóp nagy zavarában nem is veszi észre, hogy ez csakis a pogány vallásnak bennelevő kevés maradéka, mely most akadályul küzd a föl magát, de mely a higgadtan

gondolkozó elménél már rég eltűnt volna. Prokóp szívében tehát azt az ingadozást kellett legyőznie, mely a pogány babona félelméből eredt.

— Fiam, te félsz a te isteneidtől? — szólt ezért. Ugyan, tán azoktól a faragott kövektől, avagy csinált szobroktól? Prokóp, hát nem magad ismerted be a keresztény Isten hatalmát s csak az elébb nem te ismerted be, mint érzed zuzó erejét? Mit tehetnek e durva kövek a mi Istenünkkel szemben? Maradj még itt, hogy bebizonyítsam neked, hogy csakis a keresztény Isten az igaz Isten, a ti vallástok pedig üres babona. Tépelődéseid közepette pedig vigasztalódjál, édes fiam. Remélj a mi Istenünk mindenhatóságában. Kérni fogom őt, hogy adjon nekem erőt és legyen segítségemre abban, a mire vállalkoztam, a te megtérítésedben. Bízunk benne erősen . . .

Hippolit erre letérdelt és kezeit imára kulcsolta.

Prokóp nézte a térdeplőt . . . Valami úgy megkapta ezen, a láthatatlan Isten előtt megalázódó alakon Egyszerre melléje térdelt és buzgón rebegé:

— Ágnes és Hippolit hatalmas Istene, segíts meg!

XIX. FEJEZET.

A HITÜLDÖZŐBŐL HITVÉDŐ.

Prokóp néhány nap mulva teljesen fölépült, mialatt lelke is lassan-lassan nyugalomra talált. Hippolittal a keresztény vallásról folytatott beszélgetése folytán egy egészen új világ tárult szemei elé s fölkavart lelke megelégte egyensúlyát. Távozhatott volna, de nem tette. Úgy tartotta itt valami e méla, csöndes helyen, hol kezdetben retegett... Nem akart megválni a holtak e földalatti birodalmától, a mióta — mondhatjuk — meghalni kezdett a régi világnak: a pogányságnak. Boldog volt itt, mert visszanyerte lelke békéjét, melyet Hippolitnak nap-nap után jelentősebbé lett tanítása mindinkább fokozott...

Több mint egy hétig volt már a katakombában és hallgatta Hippolit tanítását, midőn egy este elhagyva a katakombák bokroktól és egy épület romjaitól takart bejáratát, egy szomszédos dombocs-kára ült s körötte uralgó áhitatos csendben gondolatainak adta át magát. A lég ezerféle illattal volt tele, a csillagok rezegve borították az égboltot s ő oly meghatva ült a természet e némaságában, hogy könyek szöktek szemeibe... Az ő lelkére is

ránehezedett a pogány világ sötétségének nyomasztó leple, elrejtve előle a valódi lelki világ nemes életét, míg végre bevilágított szívébe az isteni kegyelem néhány tört sugara, melyek fényénél kibontakozni kezdett előtte a való világ, akár csak most a csillagok rezgő sugarainál az est sötétségéből a fenséges látóhatár homályos körvonalai. Majd fölkel a nap, szétbontja ragyogó sugárkévéit, eltűnik a sötétség . . . Mi volt az ő élete? Botorkálás a pogányság sötétségében, bűn és bűn mindenütt . . . Jött az isteni kegyelem, eloszlatta lelke sötét világát, visszaadta szíve nyugalját . . .

Prokóp csak akkor rezzent föl gondolataiból, midőn valaki vállát érinté.

Hippolit volt, a pap.

— Min gondolkozol, édes fiam, oly mélyen — kérdezte a merengőtől — hogy jöttömet sem vevéd észre?

— Az elragadó est eszembe juttatá életemet — felelte az ifjú, míg a pap melléje telepedett. — Mennyi zür-zavar volt multamban és most egyszerre mily boldog nyugalmat élvezek, de mily későn! Oh Istenem, mily elvakult voltam, mily könnyelmű! Mily pazarló vágyaim kielégítéseért, az ingatag nép kegyeinek megnyeréseért! Mennyi könnyet facsartam ki másokból s magam ugyanakkor kaczagtam, nevettem . . . Elkapatott a hiúság, az élvezet . . .

Ah! mily okatlanul cselekedtem! Fölzokog a szívem, szemeim könyekkel telnek el! Istenem, megbocsátasz-e?

— Ne kételkedjél, fiam, ő megbocsát — viszonzá a pap.

— Igen, te azt mondod mindig, de ha multamra tekintek, az én bűnös életemre, megremegek és azt hiszem, nem is vagyok méltó az ő bocsánatára.

— Jó az Isten, ne félj. Majd ha még jobban megismered, nem is fogsz rettegni. Leküldé szent Fiát, hogy értünk szenvedve minket megváltson. Jézus érted is meghalt . . . Bízzál csak!

— Ha te szólsz hozzám, bizalmam visszatér, hanem ha magamra maradok és a mult szomorú emlékei, sok bűnöm szemem elé lépnek, szívem reszketni kezd. De ugy-e — folytatá Prokóp — te nem hagysz el s tovább is fogsz vezetni azon az úton, melyen ti keresztények haladtok? Ugy-e megtanítasz az igaz Isten imádására? Mert én hiszek benne, kit a keresztények még legnagyobb kínjaik közepette is magasztalnak. Tudom már, mely erő az, mely őket erősíti. Ugyanaz az Isten, a kiért meghalnak. Hiszem őt és hatalmát elismerem. Szívem iszonyú küzdelmeken ment által, azt jól tudod. Elhatároztam magam. Én keresztény leszek!

A pap, ki figyelemmel hallgatta az ifjú szavait, örömmel suttagá:

— Hála neked, édes jó Istenem! — majd hangosan folytató:

— Fiam, Isten kegyelme és áldása legyen elhatározásodon. Adj neki hálát, hogy mélyresülyedt szivedben meggyújtotta a hit fáklyáját és hogy nem akarta, hogy a te lelked is elveszszén a pogányság bűneiben. Magam pedig szívesen folytatom megkezdett munkámat s Isten segítségével rajta leszek, hogy téged a szent keresztség útján reátereljek azon útra, mely az égbe visz.

— Oh szent Atyám! — szólt az ifjú — bárcsak már minél előbb itt volna az a boldogító pillanat, hogy vágyam teljesednék s tagja lennék egyházatoknak. Mert csak akkor leszek nyugodt.

— Csak légy türelemmel, édes fiam. Látom, nem sokáig lesz, midőn a szent keresztségben megtisztul lelked és te magadra öltöd az ártatlanság azon ragyogó köntösét, melyet csak az ég angyalai viselnek.

Prokóp a pap vigasztaló szavaitól lélekben megerősítve megenyhült...

E közben a keresztények üldözése egyre tartott. Diokleczián és társcsászárai azt hitték, ez egyszer végleg ki fogják őket irtani. E helyett azonban azt kellett tapasztalniok, hogy a keresztények száma egyre emelkedik.

Szimfrónián, Róma prefektusa híven teljesíté

uralkodója parancsát. Haragja a keresztények ellen csak fokozódott, midőn fiának váratlan eltűnését a keresztények boszúművének tulajdonította. Keresztette, de semmi nyomra sem akadt. Mikor pedig Prokóp még egy hét multán sem jelentkezett, teljes meggyőződésévé vált, hogy fiát a keresztények tették el láb alól. Ebbeli nézetét nyilvánítá is Prokóp barátai előtt, kik a keresztények boszúművét lehetségesnek tartották s ezt a gyanut mindenfelé terjesztették.

Szimfrónián vélekedése kapóra jött azon ifjaknak, kik Prokópot — habár véletlenségből — de mégis leütötték és a kemény büntetéstől megijedtek. Most a prefektus elé járultak s azt mondták, hogy a keresztények utáni kutatásaik közben Prokópot utoljára a nomentumi úton látták, még pedig közel azon nyaralóhoz, melyben a kivégzett Ágnes anyja lakik. A maguk gazságát azonban nagy bölcsen elhallgatták.

A prefektus az ifjak jelentéséből azt következtette, hogy fiát Ágnes kivégeztetése miatt csakugyan az özvegy anyja pusztította el a keresztények segítségével. Poroszlóival behatolt a nyári lakba, minden zeg-zugát átkutatta, a cselédséget ostoroztatta, de semmit sem tudott meg. Az önmagával tehetetlen özvegyet tömlöczbe vetette, hol kínoztatta, hogy kicsikarja tőle, hová tették fiát, avagy mit tettek

vele; a nyaralót pedig lerontatta, hátha fölfedezi azt a fülkét, melyben fiát tán étlen-szomjan hagyták kínlódni, avagy melybe hulláját vetették.

Hippolit elmondá mindezt Prokópnek. Az ifjúban fölébredt a már nemesebb irányban terelt önérzet és igazságérzet. Elhatározta, hogy fölkeresi atyját, fölvilágosítja s így könnyíti a szenvedő és egészen ártatlanul kínlódó özvegy sorsán.

A prefektus egészen elképedt, midőn egy nap csak eléje toppant halottnak hitt fia.

— Élsz, fiam? Hát nem öltek meg a gaz keresztények? — kiáltá Prokópot átölelve.

— Nem öltek meg, atyám! — mondá az ifjú. Rosszul ismered a keresztényeket, ha ilyesmit hiszesz felőlük. Még csak foglyuk sem voltam, a mint azt te gondoltad. Sőt tudd meg, ha a felebarátukat még ellenségükben is szerető keresztények nincsenek, úgy fiad halott — s Prokóp elmesélte atyjának mindazt, a mi vele történt, azután pedig folytatá: Látod, atyám, pogányok ütöttek le, kik a keresztényekre fogták reá, a kik pedig ápoltak, mikor megis ölhettek volna, hisz eszméletlen kerültem kezükbe s mindvégig hatalmukban voltam én, ki ellenségük valék. Megmentettek az életnek, mi több, még az örök túlvilági boldogságnak is...

A prefektus furcsa szemeket meresztett...

— Mert tudd meg, atyám én is keresztény lettem!

vallotta be Prokóp. Midőn pedig látta, hogy atyja megdöbben és szólni akar, gyorsan hozzátette: — Emlékszel, hogy a czirkuszban velem történtek után bensőm meg lett zavarva s én nyugtalanul bolyongtam, nem sejtve, mi az az erő, mely velem ezt tette. Midőn azonban a keresztények közé kerültem s tanításukat hallgatva érteni kezdém vallásukat és megismerkedtem vallási igazságaikkal, titkaikkal, szivem nyugalma visszatért, átértettem ez erőt, mely a keresztényekbe a legnagyobb kínok közepette is annyi bátorságot önt, mely megnyitá szemeimet, megtisztította szivemet. Ez a keresztények mindenható Istene, kiben hiszek, mert követője va . . .

— Prokóp, te félrebeszélsz! — szakítá félbe Szimfrónián egy-kettőt hátralépve. Téged megbabonáztak a bűbájos keresztények!

— Nem, atyám, nem! A keresztények nem varázslók. Ágnest is annak tartották, pedig a csodákat a keresztények hatalmas Istene művelte, ugyanaz, ki engem is összemorzsolt, hogy új életre ébreszsen. Neked és a pogányoknak nagyon hamis nézeteitek vannak Krisztus követőiről, mert nem akartok őket megismerni. Pedig nem államveszélyesek, sőt igazán csak ők ragaszkodnak az államhoz! Mondom, nem ismeritek őket, csak a költött badarságokat hiszitek el, melyek hazug ráfogások. Azelőtt

én is a világ legostobább embereinek és legnagyobb gazembereknek tartottam őket, mert mindig csak ilyeneknek festették le őket, de most, ah, hogy kinyílt a szemem! s — Prokóp fejtegetni kezdte atyja előtt mindazt, mit Hippolitól hallott, tanult s elmondá, mit a katakombában látott.

Szimfrónián nem értette fiát. Pogány volt egész valójában s lelke sokkal darabosabb, szíve a bűnös élet, az anyagi élvek folytán sokkal érzéketlenebb volt, hogysem fia szavai megkapták, avagy csak gondolkozóvá tették volna. Ő fiában egy megbabonáztat látott; máskor meg azt hitte, hogy a fiú józan gondolkozását megzavarta azon varázserő, melylyel önkivületbe sujtá őt a boszorka Ágnes. Mint örült meg, hogy elveszettnek hitt fia megke-rült s im ez öröm mily keserves, fanyar ürmé váltzott! Míg ez lesujtotta egyrészt, egész valóját fölháborította másrészt a keresztények ellen, kik mindennek okozói. Haragja, dühe csak fokozódott irántok. Mily szép reményeket fűzött daliás fiához, ki röviddel reá, hogy a katonai pályától Rómába visszatért, az egész városban kedvelté lett. Biztosan utóda lett volna s most mindez a sok remény szétfoszlott, e szép tervek dugába dőltek. S kik az okai? Az átkozott fajzat, a keresztények, de főleg az a pap, ki fia fejét teljesen elcsavarta. Hah! ha kezébe keríthetné, darabokra tépetné. Mert Prokópot

mindjárt Ágnes kivégeztetése után, habár lassan, mégis sikerült volna kiragadnia azon befolyás alól, melyet a csodás látottak és hallottak gyakoroltak reá, gondolta a prefektus; most azonban minden kísérlete hasztalan. A pap, kiről fia oly elragadtatással beszélt, teljesen elrontotta. Bármint kért, könyörgött s később már fenyegetődzött, nem érte célját. Prokóp hajthatatlan maradt.

Ekkor mentő gondolata támadt...

— Kájusz a tűz martaléka lett — gondolta — kívülem senki sincs már, ki tudná, hogy Tertilla nem a Juvenciusok leánya, hanem rabszolganő. Szereti fiamat, Prokóp is szereti, csak én elleneztem a házasságot, mert nem akartam, hogy rabszolgavér kerüljön családomba. Meghozom most ezt az áldozatot, úgy se tudja a világ. Meghozom, csak fiam gondolkozzék józanul és emelkedjék arra a polczra, melyre szántam. Fiam szerelme tárgya, Ágnes úgy sem él, hátha Tertilla csábító szépsége kijózanítja fiamat?

Szimfrónián keresztülvitte gondolatát. Elhivatta Prokóp volt barátait, Tertillát és más ismerős hölgyeket, hogy azok között fia más gondolkozásra térjen.

Tertilla, bármint volt sértve hiúsága és büszkesége a prefektus régebbi mellőzései és ellenkezései folytán, eljött, hogy palástolt boszút vegyen Szim-

fróniánon. Gyönyörködni akart az atya levertségén, szomorúságán s így kielégíteni sértett hiúságát. Eljött azonban azért is, mert a prefektus megmondta neki, hogy restelli a vele szemben elkövetett mellőzést, megbántást, de jóvá akarja tenni. Hasson megzavart fiára s keltse föl benne a régi érzelme-
ket . . . A gőgös és nagyravágyó nő feledte a mul-
tat, hisz ismét derengni kezdett előtte a fényes jövő . .
ábrándjai netovábbja.

Prokópnaak erősen kellett védekeznie. Társai és Tertilla gúnyolódását eltűrte s mikor a kereszténységről összehordták azt a sok badarságot, melyet a pogányság kigondolt, csak mosolygott.

— Mily fogalmaitok vannak nektek a kereszténységről! kiáltott föl — akárcsak nekem voltak azelőtt. De ha csak egyszer is részt vennétek a keresztény gyülekezeten, ha csak egyszer hallanátok a keresztény tanítást, akkor vennétek csak észre, mily jó emberek ők, s mily hamisan ítéli meg őket a pogány világ. — Úgy megváltoznátok, mint én változtam. Mindjárt észrevennétek, hogy balgaság az, mit ti a keresztényekről hisztok. Ti azt tartjátok, hogy az erkölcsöt csak színlelik, a mellett erkölcstelenek, fajtanok, hogy oly buták, hogy számárfejet imádnak, hogy oly kegyetlenek, hogy összejöveteleik alkalmával megölik a kisdedeket és azok vérért iszszák, húsát eszik.

Hah! s még mennyi más mindenféle bolondságot hisztek, pedig mindez nem igaz, nem! Én mondom nektek, én, ki azelőtt mindezt elhittem rólok, terjesztettem felőlök s míg egyrészt gúnyolódtam felettök, másrészt megvettem őket. Ah! de most, hogy megszerettem őket, mert erényesek, erkölcsösök, hogy bámulom őket, hogy a sok üldöztetés daczára híven őrzik hitöket, miután Istenök testével és vérével táplálkozva egyedül tőle és egymás buzdításából merítik erős lelkesedésöket. Dicső vallás, mely megadja az emberi szív boldogságát nyugalma, kielégíti összes vágyait, erősíti gyengeségeit . . .

— Ugyan mi dicsőség van benne, midőn Istenök egy keresztfeszített zsidó? — szakítá félbe az egyik. Mint gonosztevő, mint a dicső Tibériusz császár elleni bujtogató végezte életét s ez Isten? S Prokóp, még te is hiszsz benne? Hát nem hatalmasabb az Olimpuson székelő Jupiter, a birodalmat oly dicsőségre emelő Mars?

— Csak hallgass pogány isteneiddel! felelte Prokóp. Ti magatok tudjátok legjobban, mily gyengék a keresztények hatalmas Istenével szemben! Tehetetlen kövek, romlott agyvelőtök még romlottabb képzeletének szüleményei. S ily habarék vallástok is, az egész pogányság! Míg ti egész alaptalanul ráfogjátok a keresztényekre, hogy

erkölcstelenek, nem is akarjátok észrevenni, hogy nálatok egyebet sem látni, mint féktelen erkölcsöket, zajos multságokat, egybekötve a leggyalázatosabb mértékletlenséggel. Persze a keresztények, kik ilyesmit nemcsak tiltanak, de mindez alávalóságoknak még az árnyékától is őrizzük, erkölcstelenek, míg ti, kik nyakig úsztok a pizsoknak posványában, erkölcsösök vagytok, mert a pogányság megengedi e kihágásokat, sőt isteneinek hasonló példái által szentesíti is. A ti isteneitek igazán csak a gyomor; főczélotok, hogy érzékiségteket kielégítsétek, jól egyetek és igyatok, szinte az asztal alá részegedjete le s isteneitek, haha! dicső isteneitek, romlott fantáziátok e korcsszülöttei, azok ezt nemcsak megengedik, de hasonló példájukkal jóváhagyják, helyeslik!

— Bizony úgy van! folytatá Prokóp, miután látta, hogy beszéde igaz volta ellen nem szólhatnak. — Jól tudom ezt, mert magam is mindebben részt vettem. Jaj! de mily boldog vagyok, hogy megismertem a keresztényeket, kik tisztelik az erényt, kik oly tiszták, hogy még a könnyelmű beszédek is szigorúan tiltják s mindig mértékletesek. Ti pompaszeretők, hiúk, fölfuvalkodottak, az árvák és özvegyek iránt keményszívűek, rabszolgáitokkal szemben kegyetlenek, embertelenek vagytok, míg az általatok megvetett és üldözött keresz-

tények szerények, alázatosak, rabszolgáikkal szemben testvériesen viselkednek, a szegények nyomorát, az árvák és özvegyek szükségleteit szeretetből, nem hiúságból s éppen ezért titkon enyhítik és fedezik. S azután, hogy a pogányság a dicső vallás! Mikor csupa bűn, csupa szenny és kihágás! Legnagyobb erényeitek a sötét gyűlölet, hűtlenség, engesztelhetlen harag és boszúszomj! Azt hiszed, atyám, egy keresztény megtette volna azt, mit te a Juvenciusokkal és Tertillával tettél?

Szimfrónián fia váratlan kérdésére elsápadt.

— Hallgass! rivalt rá azután. — Ne emlegesd! s hogy e reá nézve kellemetlen tárgyról a beszédet másra vigye, folytatá: — Hát mondd magad, nem hóbotosak a keresztények, hogy megfeszített zsidójuk kedvéért, ki maga is szegény koldus volt, nem élvezik az istenek nyújtotta földi élvezeteket? Magad is szegény, alázatos, a földi örömöket és vigalmakat megvető keresztény akarsz lenni s inkább lemondasz a reád várakozó fényes állásról, pályád dicsőségéről? Prokóp, a világ legszebb hölgye: Tertilla lesz nőd, a híres Juvenciusok dicső leánya! Mily irigyelt, boldog halandó lész! Hogy is tudtam eddig ellenkezni, hogy e nemes hölgyet elvedd! Oda minden szép reményem, mit beléd helyeztem! Beismerem, makacs ellenkezésem az oka, de engedek, csakis a te kedvedért, édes fiam. Tudom, még

mindig szereted Tertillát, legyen a tied! Csak légy az én fiam! Ne szomorítsd atyai szívemet, ne tedd tönkre fényes jövődet...

Szimfrónián bármint iparkodott is fiára hatni, az hajthatatlan maradt.

— Atyám, kész örömmel teljesíteném akaratodat, ha a régi Prokóp állana előtted — felelte. — Csak-hogy az már meghalt, hogy új életre támadjon. Mit nekem a földi mulandó anyagi örömök, vigalmak, érzéki gyönyörök, mit nekem a kába dicsőség és fényes földi pálya, mikor oly lelki kincseket szereztem, melyek kielégítették szívem minden vágyát, megadták lelkem békéjét, megszerezték azt a kimondhatatlan benső boldogságot, melyet eddig — daczára, hogy átélveztem a világ minden örömeit, sehol föllelni nem tudtam. Atyám, áldom a percet, melyben megismertem a keresztények Istenét!

Tertilla, ki Prokópnek a Juvencziusokra és reá vonatkozó szavait arra magyarázta, hogy a fiú csak szemrehányást tesz apjának, hogy őt, a híres Juvencziusok sarját minden ok nélkül figyelembe nem-vételével sértette és a köztük való házasságot minden áron akadályozta, gúnyosan közbeszólt:

— Gea anyánkra! ki hitte volna, hogy a világfi Prokóp, a víg és mulatni szerető ifjú alázatos, önmegtagadó keresztény lesz! S mily mézes-mázosan

tud beszélni! Vigyázzunk, mert még megtérít minket, pedig csepp kedvem sincs, hogy fényes otthonomat és mindennapi multságaimat, szórakozásaimat idő előtt fölcseréljem a keresztények szigorú, mindent nélkülöző életével. Mily érdekes lesz, ha a gazdag Prokóp, ki diszes ruhákba öltözött, előkelő barátaitól környezve és sok rabszolgától kísérvé járt eddig Róma utczáin, egy nap szőrzsákba burkolva és örökzöld koszorúval ékített fej helyett hamuval behintve fog végigmenni s mindenkit arra inteni, hogy utánozzák őt, szegődjenek a keresztény fajzathoz, mert csak ott van meg a boldogság! Haha! Megélem ezt, Prokóp?

A társaság vigan kaczagott a hölgy gúnyján. Maga a prefektus is elmosolyodott azon, hogy fiát ily elmésen bosszantják. Prokóp azonban nem jött zavarba. Szánakozással vegyest jósló hangon viszonzá:

— Tertilla! jobb, ha az ember belátva a hiúságot, önként mond le róla és megalázódik, mintsem egyszerre úgy hanyatlik le azon polczról, melyben fény, pompa és az udvarlók nagy száma környezte, a megvettetés és lenézés mélységébe. Rettenetes lehet akkor az ébredés, iszonyú a veszteség érzetének súlya, keserve! Tertilla! Pedig a te fejed fölött is ott lebeg a csúnya kísértő... te is ily sorsra jutatsz! — Nagyvilági hölgy, véd mélyen elmédbe

szavaim — mondá mintegy jóslóan tekintve rá —
«Lesz idő, midőn te is porba fogsz hullani a
dicsőség magas polczáról!»

— Bolond! — tört ki Tertillából a boszankodás
fölkiáltása. — Jertek barátim, nem lehet vele
beszélni. Tisztára megbolondult!

— Tertilla! Lesz idő, midőn csak ily magam-
fajta bolond ment meg téged a végleges rom-
lástól! — mondá Prokóp a távozonak.

A prefektusban csak úgy forrt a méreg. Tehát
a végső mentőeszköz is oda van. Szívesen meg-
hozta volna az áldozatot s im fia tönkre tesz min-
dent. De hát mit akart a célzásokkal? Egészen
meg volt lepetve! Honnan sejt valamit a fiú?
Bolondságában még bajba keveri!

— Minek fenyegetted meg Tertillát? Hóbor-
toddal elrontod összes terveimet! Prokóp, Prokóp,
hol a te régi szereteted? Mily örömöm volt ben-
ned és ezt kellett megélnem?

— Atyám! még inkább szeretlek, mint szeret-
telek. Csakis a nagy szeretet vezérelt hozzád. Jöjj,
kövess engem, hallgasd meg a keresztények tanát
s áldani fogod a boldog perczet, melyben meg-
ismerhetted őket...

— Ugyan hallgass már egyszer örökös badar-
ságaiddal! Mindennap áldozatot mutatok be a
halhatatlan isteneknek, hogy visszaadják régi józan

eszedet. Addig is szigorú felügyelet alá adlak, hogy azzal az átkozott fajzattal ne közlekedhess.

— Atyám! erőszakkal itt tarthatsz, de jegyezd meg, hogy gondolkozásomat meg nem másítod. Szemeimet maga a hatalmas Isten nyitotta ki, szivembe ő csepegtette az igaz hit ismeretét, miután annyi csodás dolgot tett velem. De te ellenállsz; ha ismerni nem akarod, legalább ne akadályozd, hogy a rajtam megkezdett munkát befejezze. Mert ő összemorzsolhat...

— Kölyök! ne ingerelj a végsőig! Fittyet hányok Istenedre. Megvédnek hatalmas isteneink! De összetörik a te makacsságodat is! Eddig kértelek, most már parancsolom, hogy vedd el magadtól hóbortos gondolataidat, légy az én jó fiam; megengedem, hogy Tertillát elvegyed s én mindenáron azon leszek, hogy Róma első embere, az én utódom légy!

— Látom, igen szeretsz engem, édes atyám! Még azt az áldozatot is megteszed, hogy rableány kerüljön családunkba, de...

— Mit beszélsz, fiú?! — kiáltott föl meglepetten a prefektus. — Te sejtess valamit?

— Nemcsak sejtetek, de tudok is. A szomszéd szobában voltam, midőn Kájusznak elmondád, hogy Tertillát kicseréltetted a Juvencziusok igazi leányával, hogy azután, ha e leány — szülei büsz-

kesége — a legünnepeltebb lesz, boszúd kielégítésére fölfedezzed rabszolgalétét s így tönkretedd a szülők boldogságát. A szülők elhaltak, nem sejtve, hogy kedvencz leányuk nem igazi vérük, mint a hogy Tertilla sem sejtí, valóban mily származású és mily veszély fenyegeti. Ezt tudva, hidegültem el Tertillától, mert oly nagyon szerettelek, hogy hozzá való vonzódásommal sem akartalak szomorítani. Csak azt mondd meg, atyám, vajjon az a keresztény Isten, kit oly buzgón üldözesz, megengedi-e követőinek az ily ocsmány boszút? Ugy-e, ezt csak a ti isteneitek engedik meg és nem fenyegetnek büntetéssel, mert csak durva kövek? Ez hát a pogányság, mely a legégbekiáltóbb bűnöket is megengedi?! Még csak lelkiismeretfurdalást sem éreztél? Ha valaki polgártársa ellen gonoszságot, avagy a közrend, a vagyon- és személybiztonság ellen kihágást követett el, te nyugodtan ítélkeztél fölötte, holott lelkedet a Juvencziusok valódi gyermekének lábalól való eltételének nagy bűne terhelte s gondolataidat boszúd kivitelének sötét terve foglalkoztatta...

Szimfrónián fia kemény szavai alatt pamlagra rogyott. Teljesen le volt sújtva. Prokóp azonban folytatá:

— Atyám! Kájusz meghalt, én sem vádlód, sem bírád nem leszek. Isteneid nem bántanak, mert

nem is léteznek. De él a keresztények Istene; egykor az ő kezeibe kerülsz! Atyám! megtevém gyermeki kötelességemet. Még nem késő: eszmélj!

Pillanatnyi kínos csend következett. A lesujtott apa bensejében iszonyú harcz keletkezett. Hirtelen fölugrott.

— Kájusz meghalt, de te ismered titkomat. Esküdj a halhatatlan istenekre, hogy el nem árulod atyádat, vagy önkezemmel fojtlak meg! — s a dühöngő apa a hátráló Prokópra akart rohanni. Azonban ugrásában ráhágott tógája lelógó lebernyegébe, a márványpadlón elcsúszott s természetes testének egész súlyával levágódván, oly erővel ütődött a fal egy kiálló czirádájába, hogy bezúzta fejét.

XX. FEJEZET.

KRISZTUS GYŐZELME.

Tertilla alighogy fölébredt délutáni álmából, beparancsolta rabnőit és estéli öltözéke rendbehozásához fogott. Szimfrónián halála és Prokóp nyomtalan eltűnése óta lemondott kovácsolt terveiről. Egyideig boszantotta, hogy Prokóp hóbortjai miatt nem érheti el azt a polczot, melyre oly igen vágyakozott, most azonban, hogy a prefektus fia

keze által meghalt és a fiú apagyilkosnak kikiáltva eltűnt, nemcsak belenyugodott a változhatatlanba, sőt örült, hogy minden így történt. Ő, ki a keresztényné lett Prokópot bolondnak tartotta, erősen meg volt győződve, hogy a prefektus bolond fiától földhöz sujtva halt meg. De gyilkosnak tartotta Prokópot a római közvélemény is. A fórumokon összeverődött a polgárság s megdöbbenve tárgyalta az esetet. Sokan nem annyira a gyilkost, mint inkább a keresztényeket szidalmazták, kiknek tanai bolondították el az ifjút. Mások az istenek büntetését látták a gyilkosságban s örömkönnel kifejezést is adtak. Mert a prefektus — főleg kormányzása első esztendeiben — nagy zsarnoka, elnyomója volt a népnek. Tertilla rabszolgái és az udvarló ifjak részén megtudta mindezt és sértett hiúsága ki volt elégítve.

Örült, hogy a közvélemény ismét a gyűlölt keresztények ellen irányult, mert ha ezek nincsenek, Prokóp józan eszű marad s ő most ünnepelt nő, Róma első asszonya lett volna. Végtelenül örvendett, hogy a gőgös és büszke család, mely őt, a mindenfelé ünnepelt Juvenczius-leányt, lenézte és oly mélyen sértette — egyszerre letűnt Róma előkelő köreiből és sokak szidalmának, átkának és megvetésének tárgya lett.

— Szimfrónián, titkos ellenségem voltál és a hol

csak lehetett, megalázni akartál — szőtte gondolatait Tertilla, míg az egyik rabnő szappannal vörös-sárgára festé haját. — Még az is csak gúny volt tőled, hogy fiaddal való egybekelésemet akkor engedted meg, mikor az már eszét vesztette. Sokszor mily remegve gondoltam arra, hogy hatalmas kezed lesujt engem — hisz mire nem lettél volna képes, te erőszakos ember? — Fiad megnyerése által még inkább magamra vontam haragodat s mikor célomat elérve láttam, keservesen csalódnom kellett, mert győzött erőszakos apai hatalmad. Prokóp elhidegült tőlem. Gondolom, mint örültél, hogy ismét győzedelmeskedtél! Tehetted, mert nem lettem az, a mi lenni fővágyam volt, de most én örülök.

A rabnő abbahagyta a haj festését s társnője kezéből átvette a vörös álhajtekercseket, hogy azokat úrnője vörös-sárga hajába befonja.

— Publia, jól fond be az idegen fürtöket, hogy az átmenet észrevehető ne legyen — mondá Tertilla.

— Meg lesz elégedve kegyes úrnőm! — viszonzá a rabnő, ügyesen fonva be az álhajat Tertilla valódi hajfürtei közé. Az átmeneteknél azután még néhány szappanhúzást tevén, miközben a hajtekercseket a fejbúbbon tornyosította és csillogó drágaköves hajtűkkel áttüzdelte, a maga művészetének dicséretére mondá:

— Róma legelőkelőbb hölgyének sincs ily szépen elrendezett hajzata. Önkezemmel fojtanám meg azt, ki állítaná, hogy hajad nem valódi. Luczilla, készen vagy a festékkal? — kérdé azután.

— Igen, azt hiszem, jó lesz a szín — felelte a kérdett rabnő, átnyujtva a festéksészét. — Mindjárt kész leszek a szemöldök-festékkal is.

Míg Publia nagy vigyázattal úrnője arcát piro-sítá, ez tovább fűzte gondolatait:

— Örülhetek is, Szimfrónián, mert minden eddigi győzedelmed daczára, én lettem a győztes. Saját fiad ütött le; büszke családneved sírba van rántva; gyilkos fiad rántotta oda. Így tűntetek le ti gőgös emberek, míg a lenézett Juvenczius-leány ünnepelt lesz azután is.

— Eltaláltad jól a színt? — kérdé azután fönnhangon a rabnőt.

— Igen, kegyes úrnóm. Csak még az ereket kell föltüntetnem s akkor a város legigézőbb hölgye lesz.

Publia erre átvett Luczillától egy kis csésze kékes folyadékot és finom ecsetvonásokkal föltünteté a nyak és homlokereket. Mikor végleg elkészült, finoman csiszolt ezüstlapot tartott Tertilla elé, mely tükör gyanánt szolgált. A rabnők karban hangoztatták hízeltő dicséreteiket.

Tertilla bepillantott a tükörnek szolgáló ezüst-

lemezbe s meglegedése jeléül mosolyogva bocsátá el rabnőit. Midőn magára maradt, nyugágyra dőlt s öntelten gondoló:

— Most leszek csak ünnepelt, midőn egy ellenségtől sem kell tartanom. Prokóp, Prokóp, rosszul ütött be jóslatod. Nem vagyok és nem leszek porba sujtva, de te már ott vagy... Gyilkos vagy... S Tertilla tovább ábrándozott a jövőről, mely másnak kezdett ígérkezni, mint a hogy ő azt magának azelőtt kiszínezte. Merengéséből egy bejövő szolgálta zavarta föl.

— Ugy-e megleptelek, Tertilla? — kérde a belépő.

Tertilla tényleg az ijedtségtől meredten nézett a szólóra. Kiáltani akart, de hangja megtagadta a szolgálatot. S mikor az előtte ismeretlen szolgában fölismerte a hang után Prokópot, rémülete csak fokozódott.

— Prokóp, csakugyan te vagy? — nyögte végre.

— Ugy-e furcsa, hogy szinte a fölismerhetetlenségig átöltözve jelenik meg előtted az, ki előtt még csak nemrég is minden római tisztelettel meghajolt s ki most gyilkosnak, hozzá apagyilkosnak kikiáltva, szolgaruhát kénytelen fölvenni, hogy magát ismeretlenné tegye. Tudd meg, Tertilla, nem vagyok atyám gyilkosa. Tudom, nem hiszed el,

a hogy a rómaiak sem hinnék, ha előttök ezt mondanám. Ezzel azonban nem törődöm s hozzád sem azért jöttem, hogy *ezt* mondjam neked. A fölöttünk lakozó Isten, az a hatalmas Isten, ki megszünteté lelkem vakságát, az itél majd fölöttem. De tudod-e, Tertilla, mért jöttem ide? Sejtet-e, hogy az engem fenyegető nagy veszély daczára mégis miért merészkedtem hozzád? — Kötelességemnek tartottam. Igen, Tertilla — folytatá Prokóp — lelkem készítetett reá. Mielőtt végkép távoznám e vidékről, hol bűnös napjaimat töltöttem, hogy a fölelevenedő csábító emlékek, az élém táruló sok kísértés meg ne rontsanak, eljöttem, hogy megmentselek. Tertilla! látom gúnyos mosolyodat, de vigyázz, hogy az egykoron a kétségbeesés fanyar, kínos kaczagásává ne változzék. Mert nagy veszély fenyeget, Tertilla . . .

— Ugyan ne jósolgass Prokóp — szakította félbe a Prokópnak veszélyt emlegető szavaira magát kényelmetlenül érezni kezdő Tertilla. — Jóslataid rendesen ellenkezőleg ütnek be. A multkor is veszélyt emlegettél és rám fogtad, hogy porban fogok fetrengni, pedig téged ért a veszedelem s mindenkitől megvettette és atyád gyilkosának kiáltva buktál az utca sárába azon magaslatról, melybe születésed helyezett.

— Nagyon jó, Tertilla, hogy biztonságba rin-

gatód magad. Ez a lelkierőnek egy bizonyos neme. Csakhogy van-e ezen lelkierőnek alapja? Nincs, Tertilla, jól tudom, nincs. Mikor magam elvesztettem lelkem egyensúlyát, majdnem kétségbeestem és öngyilkossági gondolatokkal foglalkoztam. Mert az a vallás, melyet a római nép hisz, nevetséges zagyvalék volt előttem, az istenek pedig a bűnökbe süllyedt eldurvult nép romlott képzeletének szüleményei, fölruházva mindazon bűnös tulajdonokkal, melyeknek az őket megteremtő nép is rabja. Mindez nem adta meg nyugtomat; bölcsseink pedig öngyilkosságot ajánlanak ilyenkor a lelki nyugalom megszerzésére. Már-már követtem tanácsukat, midőn tépelődéseim közepette csodás módon megismertem az igaz Istent, kinek igaz tanáért annyi, de annyi ezren ontják vérüket — s nyugodt vagyok. Mert a lelki nyugalmat és békét csak az igaz hit adja meg. Ezért van, Tertilla, hogy bár az egykor ünnepest, dicsért és mindenkitől fennen tisztelt Prokópból megvetett, az emberek közül kitaszított, gyilkosnak kikiáltott és e miatt bujdosni kénytelen ember lett — én nyugodt vagyok. Sőt több — én boldog vagyok, mert e látszólagos nagy veszteségekkel nemcsak semmit sem vesztettem, de végtelen sokat nyertem. De mi lesz veled, Róma ünnepest és döllyfős hölgye, ha hozzám hasonló csapás ér? Ha az ünnepest Tertilla az utca sárába hull,

hol csak gúny, kicsinylés, megvetés lesz osztályrésze éppen azok részéről, kik most kegyét keresik s kik csak hizelegni tudnak? Elfogod viselni a megaláztatást? Lesz hozzá erőd?

— Ne rajzolj elém oly dolgokat, melyek sohasem következnek be — szólt közbe a zavarban levő Tertilla. Sem időm, sem kedvem ily rémképekkel foglalkozni, melyek csakis a te fölizgatott és a keresztényektől megbabonázott agyad szüleményei. A római nép lekenyerezett tisztelőm, előkelő barátaim, lovagjaim száma légió, hol hát az ellenség, ki engem az utcza porába taszítana? Nem félek, Prokóp. Vagyonom pedig van akkora, hogy föntartsam magam a hírnév és tisztelet ama polczán, melyen a római nép előtt vagyok. A Juvencziusok sohasem tagadják meg magukat.

— Igazad van, Tertilla, a Juvencziusok sohasem tagadják meg magukat, mert büszkék, előkelők. De hátha ez okozza vesztedet? Mert te nem vagy ám Juvenczius — mondá Prokóp szilárdan, átható tekintet vetve Tertillára, ki meghökkent. — Tertilla, ne ringasd magad hiú ábrándokban. Hallgasd meg komoly szavaimat. Te nem vagy Juvencziusleány, ereidben nem azok vére foly. Te becsem-pészett rableány vagy, atyám egyik rabnőjének gyermeke...

Tertilla egész valóját ideges reszketés fogta el

és az arczát szépítő festékek daczára látszott rajta, hogy elsápadt. Egyideig szóhoz sem tudott jutni; szinte elborult előtte a világ. Leküzdve fölindulását, kaczagva szólni akart; látva azonban a hidegen ée mereven előtte álló Prokópot, a gúnyos mosoly odafagyott ajkára, lesüté szemeit s zavarában csak annyit motyogott:

— Prokóp, te örült vagy... Örült...

— Akkor is az örültek azon osztályába tartozom — folytatá Prokóp — kik igazat szoktak mondani. Felelj, te büszke lélek, ki csak mások romlására használtad és fogod használni ezentúl is istenadta testi előnyeidet, vágyaid, bűnös kívánságaid kielégítésére temérdek kincsedet, — felelj, mit fogsz tenni, ha egy napon rád bizonyul állításom? Ha egy nap nem mint a hiú, dőlyfös és ünnepeelt Juvenczius-leány, hanem mint rabnő, udvarlóidtól lenézve, szegényen, eltaszítva fogsz Róma utczáin megjelenni? Mi lesz? Lesz erőd e csapást elfogadni, azt elviselni? Nem hiszem, mert oda lelki erő kell, ezt pedig csakis az igaz Isten és az ő vallása adja meg. Hiába mondanád nekem, hogy hiszed az isteneket, követed Róma vallását, e mondás csak ajkadról jönne, de nem szivedből fakadna. Mert szived üres, az érzéketlen anyagi istenek nem képesek azt betölteni. Magamról tudom, hiszen én is pogány voltam, hittem az isteneket, áldoztam is

nekik, sőt üldöztem azokat, kik elismerni nem akarták őket, de szívem üres volt. Oly üres, mint milyen most a tied. Dőzsöltem, - pompa, fény és érzéki vágyak után mentem, hogy szívem beteljék. Te ugyanazt teszed s boldognak tartod magadat. De mondd, mit fogsz tenni, ha mindez nem lesz meg, ha szegény, megvetett rabnő lész? Mert te az vagy, Tertilla; habár nem hiszed s engem ily beszéd miatt bolondnak tartasz. Atyámtól tudom. Ő boszúból ellopatta a Juvenciusok leányát s rableányt tett helyére, hogy midőn e híres család leányát leginkább ünnepelik és a szülők öröme a legnagyobb lesz, akkor elégítse ki boszúját az annyira ünnepelt leány származásának földerítésével. Ez a leány pedig te vagy. Igaz, atyám meghalt, nem árthat már neked, de hogy céljai voltak veled, hogy tudta, hogy te ki vagy, láthattad abból, hogy téged, az ünnepelt Juvencius-leányt mindenütt megalázni iparkodott. Tőlem nincs mit tartanod, Tertilla; nem akarom vesztedet. Vallásom szeretetet parancsol s e szeretet volt az, mely most hozzád vezérelt. Meg akartam neked mondani, hogy nem gazdagságod tesz boldoggá, de a keresztény Isten szeretete, ismerete. Nem tudom, nem él-e az a rabnő, a ki a cserét tette s ki származásodat tudja. Hátha ez oldalról fenyeget téged a veszély? Imádkozni fogok, hogy ne érjen, de ha

ér, jegyezd meg, Tertilla, hogy a keresztény val-
 lásban megnyugvást fogsz találni, a mint én is
 találtam. Tertilla, mondtam már, hogy én el-
 megyek messze, a magányba. Csak atyám bűnét,
 a Juvenciusok és a te személyed ellen elkövetett
 igazságtalanságát akartam némileg jóvátenni azáltal,
 hogy távozásom előtt eljöttem és figyelmedet a
 keresztények Istenére fordítani igyekeztem. Akár
 ér a veszély, akár nem, menedéket találsz nála, de
 csakis nála. Mert ha mindvégig megmaradsz is az
 ünnepelt, gazdag Tertillának; ha fénynyel maradsz
 is környezve és átélvezed a világ összes örömeit,
 hogy elnyomd lelked szavát, mely súgja, hogy az
 egyedüli, az igazi boldogságot keresd; ha áldozatot
 fogsz is bemutatni isteneidnek, de e mellett
 dőzsölsz, erkölcstelen életet élsz, rabszolgáiddal
 kegyetlenkedel: tudd meg, Tertilla, lesz óra, midőn
 átlátod, hogy az a temérdek élv, gyönyör, fény,
 pompa mind nem elégítette ki szivedet; lesz óra,
 tán halálos ágyadon, midőn isteneid elhagynak,
 meg nem vigasztalnak s te azon Isten kezébe
 kerülsz, ki már háromszáz éven át oly fényesen,
 oly csodás módon ismerteti magát az anyagi
 élvekbe merült emberekkel a keresztény üldözések
 alatt, de kit te ismerni nem akarsz, mert önmeg-
 tagadást, tiszta erkölcsöt, alázatot, szeretetet hirdet!
 S mi lesz veled, ha hatalmába kerülsz?!

Tertilla az egész idő alatt szótlán, mintegy lesujtva ült. Zavarában könnyed ruhája fodraival babrált és lesüté szemeit. Nem annyira azért, mintha Prokóp szavaitól földre sujtva érezte volna magát. Nem! Hanem mert szokatlan volt előtte a hang, melylyel az ifjú szólott, soha nem hallott a beszéd, melyet hozzá intézett. Ő csak megzavarodott, meglepődött. Míg egy más megtévedt, de e mellett szilárd lélek összezúzva összeroskadt volna, hogy szive összeomlott romjain egy új életnek talajt készítsen; Tertilla léha, üres, az anyagi élvezeknek hódoló, ezért könnyelmű lelke, szive olyan volt, mint a mezei virág, mely csak lekonyul, míg a fák recsegnek a szélroham tépázó ereje alatt s miután az elvonult, ismét fölegyenesedik.

Prokóp magára hagyta.

Az est már bontogatni kezdé sötét leplét, midőn a Via Szaláriára ért, hol Hippolit várta.

— Soká voltál távol, édes fiam! — fogadá. — Már rettegni kezdtem érted.

— Semmi baj, atyám! Szerencsésen teljesítém kötelességnek tartott föladatomat. Tertillát éppen egyedül találtam. Eredményt értem-e? A kegyes Isten tudná megmondani. — S elmondta a papnak, hogyan járt.

Ezalatt a Priszczilla-féle katakombákhoz értek. Itt tartózkodott Marcellinusz pápa.

Hippolit, mint ki jól ismerte a titkos lejárát, elől ment. Prokóp követte. A földalatti folyosók tömkelegében egy ott tartózkodó szerpap kalauzoslása mellett csakhamar a pápa előtt voltak.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — szólt Hippolit az ősz egyházfő elé járulva és letérdelve.

— Mindörökké. Amen, édes fiam! — felelte a pápa a térdelő fejére tevén jobbját.

Prokóp a háttérben maradt. Bizonyos megilletődés fogta el, midőn a szent helyre lépett. Mert mindjárt az első pillanatban látta, hogy a katakomba kápolnijában van. A kandeláberek fényénél észrevette ugyanis, hogy az előtérben fehér vászonkendővel letakart kőkoczká van, az oltár, mely fölött ezüst bárányszék volt az Oltáriszentséggel. Sokat beszélt neki arról Hippolit; de az égő mécses is jelölte.

— Isten kegyelme veled, testvér! — folytató a pápa. — Mi hozott vissza? Azt hittem, hogy elhatározásodhoz híven már rég útra keltél.

— Ha egyedül tőlem függött volna, úgy már útban volnék, tisztelendő szent atyám! — viszonzá a pap. — Hanem mellettem van Róma volt prefektusának: Szimfróniánnak fia, kinek csodás megtéréséről említést tettem neked és kit a keresztény hitben oktattam. Midőn az ifjúnak tudtára adtam, hogy ezentúl más fogja oktatni, mert én Thebaisz romjait

és barlangjait keresem föl, hogy Antal remete mellett én is remete életnek szenteljem magam, kért, vigyem magammal a magányba, mert ő szabadulni akar Róma csábos légköréből és teljesen Istennek akar élni az én további vezetésem alatt. Szívesen beleegyeztem, mert láttam, hogy szándéka komoly és mert boldog leszek, ha Istennek ez ifjún megkezdett munkáját befejezhetem. Mikor beleegyezésemet adtam, kért, vezessem a keresztények főpapjához, hogy annak áldásával távozhassék a vezeklő magányba. Jer, Prokóp, a szent püspök elé.

Az ifjú mélyen meghajtva lépett a pápa elé, ki barátságosan fogadta.

— Örvendek látásodnak, kedves ifjú — szólítja meg az ősz egyháznagy. — Hippolit testvér sokat beszélt nekünk arról, mily csodásan vezetett téged mindenható Istenünk az igaz vallás megismerésére. Mily boldog vagy te, hogy gyermeke lehetsz! Most már a szentek közösségéhez tartozol. Légy mindig hálás ezért...

— Az leszek, míg csak élek, tisztelendő püspök atyám — mondá Prokóp — mert valóban sokat tett az Úristen, hogy engem mély süllyedtségemből kiemelt és az örök kárhozatból megmentett. Én teljesen neki akarok szolgálni s alig várom a percet, hogy a keresztség által az ő egyházának

tagja, magának Krisztusnak testvére legyek. De Hippolit mindig halogatja megkereszteltetésemet, pedig nincs szívemnek forróbb óhaja. Azért akartam veled szólni, szent püspök, a keresztények főpapjával. Keresztelj meg, hogy Egyiptom pusztáira mint keresztény léphessek. Atyám, keresztelj meg!

Az ősz főpap ajkán könnyed mosoly játszadozott. Miután az ifjú váratlan szándékától meglepetten álló Hippolitra tekintett, Prokóphoz fordulva mondá:

— Igen dicsérendő nemes és forró vágyad édes gyermekem, de értem Hippolit testvér halogató habozását is. Az egyház hosszú próbákkal köti össze a keresztség föladását, főleg, ha egy pogány kíván az egyházba fölvétetni. Nem lehet mindig hitelt adni a megindulás első jeleinek. A ki a keresztények közé lépni akar, annak szilárd meggyőződésének, erős hitének kell lennie, hogy a megszokott élvezetekről lemondani tudjon, szülei, hozzátartozói, rokonai haragját, gúnyját, az üldözést, a vele járó kínokat elviselni tudja. De ha már tisztán átlátta is a pogány vallás kába voltát, ha a kereszténységért üldözést is kész elviselni, az egyház szereti, ha a hivek sorába fölvétetni akaró készséget szerez az erényességre, mely az előbbieik igazi alapja.

— Püspök atyám! — esdeklett az ifjú — légy

meggyőződve, hogy a régi Prokóp nincs többé. Hippolit, ki nagyon jól ismer, a tanú reá, hogy a hatalmas Isten úgy összemorzsolta pogány szívet, hogy abból még egy szemernyi sem maradt. Régi, bűnös szenvedélyeim kihamvadtak... Szűz Ágnes dicső szelleme megszabadított a világ csábjaitól... Atyám, keresztények főpüspöke, hidd el, hogy a régi bűnös, romlott ifjúból nem maradt egyéb, mint az igaz Istent megismerő, a keresztény vallást mindenkoron bevallani kész, Krisztust szerető és a maga bűnös ifjúságát sirató Prokóp, kinek egyedüli óhaja, hogy megkereszteltessék és Krisztus híve lehessen. Tisztelendő Atyám! — kiálta, kezeit összekulcsolva és a pápa előtt térdre borulva — a te Istened az enyém is! Keresztelj hát meg; mielőtt e földalatti helyről kilépnék a világba, tégy kereszténynyé, hogy azután a magányba vonulva teljesen Istennek éljek és szolgáljak.

Az egyháznagy szemébe a meghatottság és boldogság könnyei szöktek és lassan gördültek alá arczán.

— Fiam, boldog vagy, hogy oly erős a hited — suttogá inkább, mint mondá azután. — Legyen Úristené a dicsőség! Rendesen csak hosszú készüllet és megpróbáltatás után szoktuk földadni a keresztséget, de a te óhajodnak ellent nem állha-

tok. Tudom, hogy Hippolit igen jól oktatott téged, de a legnagyobb oktatást maga Isten művelte, midőn magát veled oly csodás módon megismertette és téged oly csodás módon vezérelt. Hajtsd le hát fejedet, édes fiam és imádkozzál Istenhez, ki gyarló szavaim által szerető gyermekévé fogad...

— Oh áldott légy, édes jó Istenem! — kiáltá örvendve Prokóp s készséggel lehajtá fejét és imádkozni kezdett.

Ekkor a tiszteletreméltó főpap reátette kezeit az áhítatba merült ifjú fejére, elmondta fölötte az egyház imáját s homlokát megjelölte a keresztségi jelével, miáltal katechumenné, azaz hitujonczzá lett. Egy szerpap vizet hozott, míg a pápa mondá:

— Prokóp! Eddig Isten bántalmára és az ő gyermekeinek, a keresztényeknek botránkoztatására viselted e nevet. Viseld ezentúl Isten és egyháza dicsőségére. Mondd meg itt a jelenlevők előtt, mit kívánsz tőlem?

— Azt akarom — felelé szilárd hangon az ifjú — hogy a szent keresztség által az egyház tagjává avass engem.

— Hippolit testvér — kérdé ekkor a főpap — mondd meg, méltónak tartod-e a keresztség szentiségének föl vételére?

— Hallottad, tisztelendő püspök atyám, mily nagy az óhaja. Azt hiszem, az őt megtérítő és

vezérlő Isten maga szól belőle. Ezért méltónak tartom!

— Prokóp — kérdé újra tőle a főpap — elismered a pogány istenek nemlétét, a bálványozás és pogány vallás kába, dőre voltát?

— Elismerem!

— Ellene mondasz tehát a bálványozásnak és minden pogány vallási cselekedetnek, szokásnak?

— Ellene mondok!

— Hiszesz-e Istenben, a keresztények Istenében?

— Hiszek.

— Hiszesz-e Jézus Krisztusban, Istenünk egyszülött Fiában, ki éretted ember lett és téged a keresztfán megváltott?

— Hiszek benne és igaz szivemből hiszem mindazt, a mit tanított.

— Hiszed-e a Szentlelket, a harmadik isteni személyt, a megszentelő, segítő és vigasztaló Istent, ki sugallja az egyház fiait és segítő malasztját adja nekik a gonosz kerülésére, a csábítások leküzdésére?

— Hiszem!

A pápa ekkor a vízzel telt edényt vevé kezébe s miközben a térdelőnek fejére önté, átható hangon mondá:

— Prokóp, én téged keresztelek az Atyának, a Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Azután lehajolt hozzá, megcsókolta, végül megáldotta.

— Kelj föl, Prokóp. Keresztény vagy!

— Köszönet neked, szent atyám! — rébegé az, hálacsókókkal halmozva el az ősz egyháznagy kezeit.

Rövid hálaadás után a pápa jó kívánataitól kísérve és buzdításaitól erősítve távozott Hippolittal egyetemben. Mikor szabadba értek, hol csendes este, csillagos ég fogadta őket, megragadta a pap kezét s boldogan mondá:

— Ugy-e nagy meglepés volt rád nézve kívánságom? De mikor úgy vágyódtam Krisztus testvérévé lenni! Oh mily boldog vagyok, hogy az lettem. Hippolit, neked köszönhetem nagy boldogságomat; te adtad az írt megtört szívemnek. Ah...

Szava elcsuklott. Meghatottsága, hálája oly nagy volt, hogy tovább egy szót sem tudott szólani. Némán a pap lábaihoz borult, melyeket szorosan átölelt.

— Prokóp — szólt a pap — kelj föl! Miután a bűn rablánczaitól megszabadultál, távozzunk, hogy üldözőid kezeibe ne essél. A pusztá magányában, távol üldözőidtől, ott adj hálát az Úristennek. Menjünk, ne vesztegessük az időt. Kedvez az éj homálya; előrelátóknak kell lennünk, ez nem fölösleges, nehogy fölismerjenek minket.

Prokóp mintha nem hallaná. Meg sem mozdult.

— Fiam, kelj föl! — ismétlé Hippolit, térdeit igyekeztén kibontani annak karjai közül. — Isten kezeibe ajánljuk magunkat, hogy megkezdett művét bölcs tetszése szerint fejezze be. Menjünk! Az éjjél közeledik és a pirkadásnak nem szabad minket Róma környékén találnia... Siessünk!

A távozókat nemsokára elnyelte az éj homálya...

XXI. FEJEZET.

KITASZÍTVÁ.

Rómában és egész Itáliában pedig ezalatt megkisértetett a kereszténység. A császár semmi szín alatt sem akart hátramaradni a birodalom többi császárainál. Mindenütt folyt a keresztény vértanuk vére. Rómában is. A vértől megittasodott pogány rómaiak szivéből kiveszett minden érzés. Valódi láz fogta el őket, midőn remegő szüzek, ártatlan gyermekek és az aggkortól reszkető öregek vegyest a férfiakkal az éheztetett fenevadak által darabokra tépettek, a marczona hóhérok bárdcsapásai alatt elhullottak, avagy a máglyák tűztengerében korommá égtek. Az öröm és gyönyör kéjes láza volt ez, mely mindinkább fokozódott. A gyűlölet szította. Gyűlölet a keresztények ellen, ott rejtőzött

az minden pogány szívben és hóhérrá tett mindenkit: fiatal, aggastyánt, a kínzást végzőket épp úgy, mint az azt nézőket.

Hóhér volt akkor mindenki, ki csak pogány volt. S az áldozat a keresztények az ő erényes életökkel, önmegtagadásukkal. Érezte a romlott, mélyre süllyedt pogány társadalom, hogy a kereszténység a maga fönséges, szeplőtelen mivoltában messze, de messze fölötte áll.

Ezért a kiolthatatlan nagy gyűlölet. Pedig a pogány társadalom a kereszténység irtásával csak maga alatt vágta a fát. Mit ér a fa gyökér nélkül, vagy ha van is gyökere, de ez korhadt, szúette? Előbb-utóbb el kell pusztulnia! A társadalom is egy ily szélesre ágazó fa, melynek éltető gyökerekre: a jó erkölcsökre van szüksége. A pogány római társadalomban azonban hiányzott ez a szükséges erkölcs, mert mételyes, romlott volt. A kereszténység meg akarta szilárdítani a nagyon is hiányzó alapját a társadalomnak s mi volt a hála? A kereszténység irtása, pusztítása.

Szerencsétlen, elvakult, pogány világ! Nem kellett neki erkölcs! Szabadon, minden erkölcsi fék és korlát nélkül akart éledgelni a maga érzékiségében. Szelleme nem volt; anyag, érzékiség, földi élvezetek, a testi vágyak kielégítésének óhaja uralkodott mindenütt. A babona terjedt, maguk a

vallási eszmék is elaljasultak az emberek gondolkozása szerint és az istenek trónját császárok foglalták le maguknak. A történelem lapjairól tudjuk, mily erkölcstelenek, mélyre süllyedtek voltak a trónok urai, ebből következtetést vonhatunk tehát arra, mily elaljasodott lehetett az a pogány társadalom, mely ily személyeket vont istenek gyanánt vallása körébe.

Igazi bűzhödött mocsár volt a pogány társadalom, melynek már levegője is fertőztet. Csupa gazsággal, gyűlölettel, kincsvágygyal, erkölcsi romlottsággal, mély süllyedéssel találkozunk itt lépten-nyomon. A kereszténység egészséges szervezetet akart teremteni; szeretetet, türelmet, irgalmasságot, jóságot, béketűrést, tiszta erkölcsöt, igazságot akart uralomra juttatni s ezért kellett vérét ontania. Önvérével kellett termékenyítenie a talajt, hogy abból új élet fakadjon.

Időközben a trónokon nagy változások állottak be. Az üldözést elrendelő Dioklecziánnak le kellett köszönnie. Galériusz kényszeríté erre, valamint Maximianusz Herkuleuszt is és ő lett Kelet császára, míg nyugaton a keresztényeket pártfogásába vevő Konstanciusz Chlorusz uralkodott. Galériusz folytatta a keresztények pusztítását, miben nagyban segédkeztek neki Maximinus Daja és Szeverusz alcsászárok. De kipusztítani nem tudták őket.

Sőt Isten büntetése elérte a zsarnokokat, főleg Galériuszt.

E császár, ki az egész üldözés tulajdonképeni értelmi szerzője, iszonyú kínok közt halt meg. Teste a belektől kezdve rohadni kezdett és a fájdalomban úgy bőgött és ordított, hogy az utcán is hallhatták. A rettenetes fájdalmak összetörték és ő magába szállott. Eszébe jutott, hátha a keresztények Istene bünteti ily súlyosan? Azért visszavonta Diokleczián üldözési rendeletét és meghagyta, hogy az egész országban hagyjanak föl a keresztények üldözésével, ereszszék szabadon a börtönben sínlődőket, adják nekik vissza lefoglalt vagyonukat és templomaikat, hogy tetszés szerint tiszteljék hatalmas Istenöket.

Maxencziusz, ki a megölt Szeverusz helyébe emelkedett Itália császári székébe, egyideig teljesíté Galériusz főcsászár óhaját. De tán inkább Konstantinnak, ki még Galériusz idejében szökött volt meg az illyr udvarból és kit atyja halála után a katonaság Nyugot császárává kiáltott ki, akart kedvében járni, mert tudta, hogy atyja példája után indulva ő is szereti a keresztényeket és a mi a fő, mert félt a katonaságtól igen szeretett ifjú császártól. Azért azonban hol csak szerét tehette, ártott a keresztényeknek. Érezte velők zsarnokságát.

Az egyház feje ezidőben Marcellusz pápa volt.

Mivel Galériusz rendelete folytán Maxencziusz uralkodásának első idejében nyugalom volt, az egyházas szellemű pápa a végigüldözött egyház újjászervezéséhez fogott. Fáradozását nagy siker koronázta. — Mikor a zsarnok lelkületű császár, nem törődve idővel Galériusz végakaratóval, a keresztényeket — mellőzve ugyan Konstantin császár iránti tekintetből a kegyetlenebb kínzásokat — üldözni, szorongatni kezdte, Marcelluszt is bevádolták. Maxencziusz elfogatta s arra akarta kényszeríteni, hogy a pápai trónról lemondva, az egyház újjászervezésével fölhagyjon. A pápa ezt tenni vonakodott, miért is a császár a pápa kápolnáját istállóvá alakította át, abba lovait vezetteté és az egyház fejét arra ítélte, hogy a lovakat etesse, itassa, istállójukat tisztogassa. Mivel a lealázó bánásmód a pápa akaraterejét nem törte meg, száműzte. Hasonlóképen bánt Özséb pápával is, ki szintén száműzésben, Sziciliában halt meg.

Róma sokat szenvedett a zsarnoktól, ki kegyetlen ura volt annak a népnek, mely fölött uralkodott. Határtalanul büszke és gőgös volt; megkívánta az istenítést. S a rabszolgajellemű nép templomot templom után emelt a zsarnoknak, ki a világ egyedüli urának szerette magát tartani. Kincs- és élvvágya leírhatlan. S mert mindez sok pénzébe került, alattvalóira nagy adókat rótt és

megrabolta őket, hol csak tehette. A leghaszontalanabb ürügyek alatt bevádoltatta őket kémei által, bírái azután elítélték, az elítélt birtokait mindig a császárnak ítélve oda. Vad volt, embertelen és gyalázatos — jellemzi őt Aureliusz Viktor pogány történetíró — azonkívül gyáva, harcziatlan és iszonyuan lusta. S mivel tudta, hogy az elkeseredett pogány polgárság ellen csakis katonái menthetik meg, ezeket kedvelte, dédelgette.

Zsarnoksága folytán nagy lőn a nyomor, mely egyaránt sújtotta a keresztényeket és pogányokat.

E nagy átalakulások vagy hét év alatt történtek, mely idő alatt a Rómában lakó Tertilla nagy változáson ment keresztül. Nem volt már az ünnepektől Tertilla. Az ifjak, kik mindig körötte legyeskedtek, de a kikkel ő csak játszott, mert Prokópot szerette volna hálójába keríteni, a kiket kevésre becsült, mert ő magasabb polczra vágyott s kiket csak bolondított, hogy hiúságát kielégítse, lassankint elhagyogatták. Kerülni kezdték. A kik pedig számításból még mindig körötte forgolódtak, azok jók voltak arra, hogy köztük és velök idejét töltsse, tömérdék gazdagságát előttük fitogtassa, de sokkal szegényebbek voltak, hogy sem komolyan vegye őket.

Időközben szépsége is tűnedezett. Nemcsak azért, mert napról-napra öregbedett, hiszen a harmincz-

hoz közel volt, hanem mert a sok kenőcs, festék tönkretették természetes szépségét. Ez még hagyján, mert a pipere sokféle fortélyával, szép öltözetekkel és drága ékszerekkel tudott még magára némi bájt varázsolni és tudta magát némileg föltünővé tenni; csak hogy ettől is megfosztá egyik rabnőjének gonosz boszúja. Tertilla mindig kegyetlenül bánt rabnőivel. Az egyik egyszer már meg sokalta a már elviselhetetlen bánásmódot, s a pépből készült álarczba, melyet a római hölgyek szépségük föntartása végett esténként friss tejbe mártva arcukra tettek egész éjszakára, valami mérges növénynedvet csepegtetett, mely Tertilla arcát több helyen kimarta. Igaz, hogy a rabnő meglakolt, de Tertilla arcza elcsufult. Bárhogy iparkodott is mesterségesen eltüntetni a csunya foltokat, nyomaik mindig megmaradtak.

A gőgös hölgy érezte, hogy szerencse-csillaga lassan-lassan tűnőfélben van. E tudat még szeszélyesebbé, még kiállhatatlanabbá tette. Határtalan gőgjéért amúgy is kevés jóbarátnője és barátja volt; ezek most lenézték, semmibe sem vették. Kárörvendő szavaik, pillantásaik, melyeknek Tertilla sokszor tanúja volt, bántották, elkeserítették, boszantották s a mindebből keletkező gyötrődés nagyon s megviselte. Volt még néhány jó ismerőse, kik gyakran voltak asztalánál, de ezek igazi léhűtő

éhenkórászok voltak, kik minden komolyabb szándék nélkül idejök elverése véget keresték föl és azért, hogy néhány jó falathoz és izletes kortyhoz jussanak hozzá — ingyen.

Tertilla tudta ezt, azonban jókedvet iparkodott magára erőszakolni, hisz úgysis már csak ez egy szórakozása volt meg. Egész élete úgysis csak fényes márványpalotája falai közé szorult. Elvonultan kezdett élni drágaságai, kincsei között, hogy az emberek gúnyos megjegyzéseit, kárörvendő mosolyát ne is lássa. Azonban nem volt boldog; a márvány falak, drága szőnyegek, arany-ezüst csecse-beccsék közt nem lelte örömét. Hogy is örvendett volna az életnek, ő, ki szokva volt, hogy szépségét ragyogtassa, gazdagságát fitogtassa, s most ide kell zárkóznia a hideg, barátságtalan falak közé?! Akárhová nézett, mindenütt közöny fogadta. Cselédsége volt az egyedüli, mely hizelgett neki, de jól tudta, hogy e hizelgés gúnyos palástja azon gyűlöletnek, mely minden rabszolga szívében ő iránta ég. Kegyetlenebb, szigorúbb lett, így akarta bennök a maga iránti tiszteletet, engedelmességet föntartani.

A sok rossz, mit tett, most lelkére ült. A sok fájdalmat, mit másoknak okozott, ő kezdé érezni. Sok kínos könyvet sajtoltt ki másokból, most ő is sírdogált. Büszkesége, határtalan gögje metsző sebeket vert embertársain, most ő érezte azokat, midőn

hideg bántó lenézéseket látta. Hiába, Isten sujtó keze mindenkit elér! Hivőt, hitetlent egyaránt; keresztényt épp úgy mint pogányt. Egyiket már itt a földön, mást csak a túlvilágon. Tertilla már itt a földön kezdé érezni. Saját bűnei büntették: gögje, fölfuvalkodottsága, hiúsága.

Alig bírt nyugtot találni. Egy gondolat rágódott lelkén, mely folyton üldözte. A merre csak nézett, ez vigyorgott feléje. Szabadulni igyekezett tőle, de nem bírt. Prokóp szava bevetette lelkébe az üszköt, mely égette... Ő nem Juvencziusz-leány, hanem közönséges rabnő. Rabnő! Hah! Lenézett, megvetett rableány!... S nem gazdag, nem nemes! Prokóp mondta. Hátha csak kigondolta? Hátha nem igaz? vigasztalta önmagát. De hátha igaz? metszette mindjárt egy más gondolat. Hátha igaz? Prokóp atyjától tudta; azért kerülte; tudta, hogy közönséges rableány. A prefektus cseréltette ki a gyermekeket, mert boszút akart. Azért ártott neki, a hol csak tehetette; azért nem akarta, hogy Prokópé legyen, s azért fedezte föl előtte származását, hogy elhidegítse őt tőle. Igen, igen, kezdi érteni az összefüggést. Azt mondta Prokóp, hogy Kájusz is tudta és a hallgatás bére ő lett volna, ő, Tertillá... Hah! Érti már, miért volt e kegyencz, ez az ő kegyeiből elédegelő éhenkórász sokszor oly tolakodó, oly szemtelen! Mert ő rableány, a Juvencziusok vagyóná-

nak bitorlója. Iszonyú kín volt Tertillának e fölföltünedező gondolat.

Szabadulni iparkodott tőle; önönmagát vigasztalta. Prokóp az egyedüli, ki tudja a titkot. A prefektus, Kájusz meghaltak. De Prokóp messzi van s ha vissza is jő, az ő kezében van! Ki tudja él-e? Azonban ha él is, vele könnyen elbán; mint apagyilkost föladja a császárnak. Vádját egész Róma megerősíti s Maxenczius nem ismer tréfát. Tehát semmitől sem kell tartania. E megnyugtató gyenge volt, mert a merre csak nézett, a fényes márványfalak, a szép freskók, a sok kincs mind azt kiáltották feléje: Ez másé, az igazi Juvenczius-leányé, ki tán nyomorog; övé s nem a tied! Ha rabnőit látta, tövis gyanánt fúródott szívébe a gondolat, hogy ő is csak ilyen, ily lenézett igavonó, a társadalom megvetett szeméjé. Hah, csél-csap lelke, üres szíve mennyit szenvedett! Elkeseredésében sokszor már azzal is foglalkozott, hogy a mindennek véget vető halálban keres nyugalmat, de büszkesége tiltakozott. Vedd föl a harcot! súgta neki. Ne szolgálts alkalmat az emberek kárörvendezésének! S büszkesége fölemelte, éltette, de büntette is! Mint egyedüli úrnő járt-kelt márványpalotájában, de szíve-lelke háborgott. Prokóp szava nem hangzott el üresen; belecseppentette a kétkedés magvát. S mert e gondolattal sokszor foglalkozott,

erről álmodott is többször. Álmodta, hogy eljött az igazi úrnő, kiűzte őt a fényes palotából s a népek gúnykaczaja közt az utca sarába lökte. Mily boldog volt mindig, valahányszor fölébredt s duzzadó párnás, kényelmes ágyában találta magát... Örült, hogy csak álmodott... Pedig kár volt örülnie!

Az álom valóra vált.

Egy nap azt jelenté a kapus, hogy rabszolgának látszó rongyos, züllött ember kér bebocsátást. Tertilla elutasította. Az ember azonban nem akart távozni; kétszer is üzente, hogy fontos mondani valója van. Tertilla végre is beengedte, de biztonság kedvéért a rabszolga felügyelőt is beparancsolta.

— Jobb ha magunkra maradunk, kezdé illedelmes köszöntés után a jövevény. Nemes Tertilla, reád nézve igen becses az, mit mondani akarok, s nem tanácsos, hogy idegen fülek is hallják.

Az idegen igen rossz benyomást tett Tertillára. Rongyos, tépett ruházata, kuszált, hosszú, már őszbecsavarodó hajzata, az ital kedvelését eláruló rezes orra nem ajánlották s Tertillán hideg borzongás futott végig arra a gondolatra, hogy a züllött férfival egyedül maradjon. Nem volt kedve a felügyelőt elbocsátani, de győzött benne az asszonyi kíváncsiság; az idegen újabb fölszólítására elbocsátá. A jövevény, mintha nem bizott volna, bejárta a szomszéd szobákat, és visszatérve, kezdé:

— Meggyőződtem, hogy egyedül vagyunk, mert nem volna tanácsos, tudod, főleg reád nézve nem volna kellemes, ha a falaknak füleik volnának. Mert hát érdekes dolgot akarok veled közölni. Hehe, nevetett föl, igen érdekes, te pedig szeretted az érdekességet. Előre is mondom, bőven és gazdagon fogod jutalmazni szavaimat. Hehehe, s akkor jó napjaim lesznek. Őszintén bevallom, elfogyott az aprópénz, pedig volt sok, sok, mert jól fizették titkaimat, de elfogyott. Rossz napokat kezdtem élni, pedig tudod édes lá... azaz drágalátos Tertilla úrnő, gazdag volnék én ám, igen gazdag, olyan mint te... No hát nem tetszik már ez a szegényes élet, mikor jobbhöz vagyok szokva s azután szerettem ám a borocskát nagyon, de nagyon. Hát eljöttem hozzád, édes, te fogsz majd mindent adni. Igen fogsz s én ismét arany napokat élek, hehehe, de jó lesz, kiáltott föl s egy pamlagra veté magát. Hehe, messziről fáradtam, s tudod soká tart, mit mondok.

Tertilla boszankodott, hogy az elébb még alázatos jövevény oly arczátlan lett egyszerre, de várt szótlan, míg kibeszéli magát. Azt hitte részeggel van dolga. De az a szemtelenség, hogy még le is telepedett, fölkaparta vérét.

— Távozzál ember, szólt haraggal, mert kido-batlak. Titkodat menj máshová árulni; én nem va-

gyok reá kíváncsi. S az esetleges durva föllépéssel szemben védekezendő, kezébe fogta törét.

— Hehehe! kaczagott föl az idegen, a pamla-
gon meg sem mozdulva. — Hehe, csak lassabban,
édes Tertilla. Tudom, hogy mások sok pénzt adná-
nak titkomért, de te nem köszönnéd meg. Inkább
te fizetsz, csak hallgassak! S kidobni akarsz? Engem?
Hehehe! Akkor téged is kidobnak...

Tertillát rossz sejtelmek kezdték gyötörni. Elany-
nyira meglepték az idegen utóbbi szavai, hogy
szótlán nézett reá.

— Ugy-e furcsán hangzanak szavaim? — kérde az
idegen. — Pedig nem vagyok részeg. Megfontoltan
szólok. Engem innen kidobni ne próbálj; oly jogon
vagyok itt mint te édes... édes lányom, kimondom
őszintén, igen édes leányom. Mert te az enyém
vagy Tertilla, én atyád vagyok. Én adtam neked
életet s nem Juvencius...

Itt elhallgatva merően nézett Tertillára, ki elsá-
padt s majd, hogy le nem szédült a kényelmes
karosszékről. Törét asztalra helyezte, de bele is
fogódzott márványtáblájába, mert forogni kezdett
körülötte a szoba. — Istenek, ne hagyjatok el!
suttogá. Hát igaz, mit Prokóp mondott, mi oly
soká gyötört?! Igaz, igaz! S könnyes szemekkel
tekintett arra, ki atyjának mondá magát, de ki oly
visszataszító külsejű. Majd erőt vett magán, büsz-

kesége föltámadt. Egy gondolat, gyors mint a villám futása, száguldott végig fején: Nem árulom el magam, nem adom meg magam! Visszaparancsolta könyeit, jókedvet erőszakolt magára s jóízűt kaczagva nézett a férfira, ki atyjának vallotta magát s ki megzavarás nélkül folytatá:

— Most még kaczaghatsz, Tertilla. Sőt jó is. Csak kaczagd ki magad, mert nemsokára sírni fogsz. Hehe! Sírni és én nevetni. Tán meg is kezdem mondani valómat.

Tertilla tudta, hogy minden egyes szó nyilként fog szívére hatni. Hisz készül föltárujni előtte az a rémes való, melynek sejtelmével már bírt s melyet most meg fog ismerni a maga valójában.

— Régen, igen régen történt, — kezdé az idegen. Mint fiatal rabszolga feleségemmel együtt egy gazdag és igen hatalmas úrnál szolgáltam. Te is gazdag úrnő vagy, jól tudod hát, mik vagyunk mi rabszolgák. Sorsom biz' igen elkeserítő, helyzetem tűrhetetlen volt, még kis leánykám születése sem örvendeztetett meg. Ugyis csak uraságom számára rableánynak nevelem föl, jól tudtam. Legjobb szerettem volna megfojtani, de nem mertem, mert az én életembe került volna, mint ki uraságom jószágát pusztítottam ki e világból. Tűrtem hát lealázó, elkeserítő sorsomat. Egyszerre csak uram, ki igen kegyetlen és szigorú volt, jól kezdett velem bántani,

sőt rabszolga felügyelőnek tett meg. Igen jó dolgom lett. Hanem nagy volt az ára; saját gyermekem. Azt kívánta, cseréljem ki leányomat a Juvencziusok ugyanolykorú leánykájával. Sok mindenfélét ígért; engem uram jósága és kegye elkapatott, de meg úgy is gondolkoztam, lányom gazdag család sarjaként lesz fölnevelve, nem lesz rabszolga s ez valamikor az én javamra is fog válni. Készséggel ráálltam uram kívánságára; a csere sikerült. Uram időközben nagy összeg pénzzel fizette hallgatásomat, de én hallgattam is, mint a hal a vízben, mert mézben-tejben fürösztött s mert remegtem, féltem tőle. Hatalmas úr volt; ha szót szólok, végem van, mert a Juvencziusok iránti gyűlöletből történt cserének valami boszúcélja volt uram részéről.

— A dolog kezd érdekes lenni, szólt közbe Tertilla, nyugalmat igyekeztén magára erőszakolni, pedig csak úgy forrt benne minden a nagy fölindulástól. Mindinkább bizonyosabbá kezdtek válni a kegyetlen, szomorú sejtelmek.

— Rám nézve is érdekes a dolog, folytatá az idegen komolyan, így is igyekeztén mutatni józan voltát. — E csekély szolgálat által jómódba jutottam. Lányom is jó helyen volt s nekem megvolt az a titkos gyönyöröm, hogy egy patriczius család sarját rabszolgává nevelem. Rosszúl is bántam a porontytyal, az igaz. Legtöbb bajom a feleségemmel volt. Soká pörölt

velem, hogy saját véretem idegenbe adtam s a nevelésbe fogadott gyermekkel rosszul bántam. E miatt veszekedtünk; tartottam tőle, hogy a féltve őrzött titkot a veszekedés hevében egyikünk-másikunk kitalálja fecsegni, mit könnyen meghallhatnak a szomszéd rabszolgák. Akkor azután vége a jólétnek, de életemnek is. Ezért, mert a jólét és sok pénz folytán igen gyakran hozzájutottam a borocskához, melyet igen megkedveltem, úgy hogy pityókásan kerültem haza, elvertem néha. Ezt, úgy látszik, nem igen tudta megszokni, mert egy nap csak hült helyét leltem. Megszökött a gyerekleánynyal együtt. Ma se tudom hol kóborolhat, ha ugyan a másvilágon a Czerberusz nem őrzi már. Ez azonban mellékes. Nem sokat törődtem vele. Jó dolgom, pompás életem volt. Te szépen virultál. Napról-napra nagyobb örömtől dagadozott atyai szívem, mikor Tertilla a nemes úrnő, pazar fényűzését és ragyogó szépségét hallám dicsérni. Mert azt csak én tudtam, hogy az én leányom vagy.

— Nem igaz! kiáltott Tertilla. Az egész csak kigondolt mese, hazugság. Félre a bolondsággal öreg, eleget hallgattam.

— Eleget, de még nem mindent, mondá az idegen. Hogy nem Juvenczius leány vagy, hanem az én leányom, közönséges rabnő, be fogom majd bizonyítani.

Ez oly határozottsággal volt ejtve, hogy Tertilla bármint tetteté magát, önkéntelen elhallgatott s félelmes izgalmak között leste a züllött rabszolga szavait :

— Sok szól a mellett, hogy te ki vagy. Hogy értsd a mondandókat, bevallom, Róma legelső embere, a római prefektus volt uram; ő akarta a cserét. Okát orromra nem kötötte. Fiát, Prokópot jól ismerted. Egykor egész Róma azt beszélte, hogy férjed lesz. A nép, mely rajongott érted, mert czirkuszi játékokkal mulattattad, szívesen látott volna ily bőkezű hölgyet Prokóp oldalán. De a prefektus ellenezte. Senki sem tudta, mért, én igen. Hisz a dicső Tertilla nyomorult rableány. Azonban mit törődöm az elmúlt dolgokkal, elég bajom van magamnak. Szimfrónián, az én jó uram meghalt. Azt mondják, bolond fia sujtotta agyón. Én nem bántam. A gazdátlan házban jó volt halászni. Megszedtem magam és kereket oldottam. Hajh! de jó életem volt! Még most is fáj a szívem érte! Éltem világomat, majdnem öt esztendeig. Rólad meg is feledkeztem, hiszen mi sem hiányzott, de még Rómában sem mertem magam mutatni. Könnyen itt hagytam volna bőröm, ha fölismernek. Azonban most, hogy garasom nincs, a ruhám is czafatokban lóg le rólam, eszembe jutott az én kedves leányom, hát fölkerestelek.

— Ne vedd e szót szádba többé, te bolond, til-

takozott Tertilla. — Távozzál s hóbotos beszédeddel ne lopd drága időmet. Abból is látom, hogy meséd hazug s csak pénzt akarsz tőlem kicsalni, mert meghalt és itt nem lévő tanukra hivatkozol.

— Nem hazugság mit mondok, felelte az idegen.

— De igen! vágott szavába az izgatott nő. — Minden szavad hazugság, kigondolt mese. Engem csak ijeszteni akarsz, pedig magadat szolgáltatod kezembe. Tudom, hogy nagy tolvaj vagy s hozzá még mily gonoszsággal vádolod az elhalt Szimfrónián prefektust. Egy szavamba kerülne s börtönben ülnél. De elnéző vagyok, mert ily érdekesítő mesével mulattattál engem. Szemtelen tolakodásodat sem veszem sértőnek, mert látom, kissé többet ittál. Sőt még pénzt is adok, csak menj. Nesze fogd és takarodjál. Különben kidobatlak, ha...

Tertilla nem fejezheté be, mert az idegen fölugrott és kacagni kezdett. Ah, e kacaj szívébe markolt s torkára forrasztá szavait. Kiérzé belőle a kárörvendezést s az idegennek gúnyoros, rézvörös arcza megrémíté.

— Nem kell kidobnod atyádát, édes leányom — kiáltá ez. — Megyek magam, hogy téged dobassalak ki innen. Nem akartalak elárulni, de magamnak is jó napokat akartam szerezni abból a titokból és gazdagságból, melynek tulajdonosa lettél én általam. De te megtagadsz és kidobatsz. Magam

megyek és kiáltom az utczákon, hogy csak rab-leány vagy, a Juvenczius név és vagyon bitorlója. Héhe, de nagyokat néznek majd a rómaiak, ha megtudják, kicsoda az a sokat emlegetett Tertilla! Sőt elmegyek a császárhoz, magához Maxencziushoz, bevádollak.. Tudod mint szereti a gazdátlan birtokokat lefoglalni, mert élvezetei fedezésére sok pénzre van szüksége, itt pedig temérdek a kincs, kapva kap hát e vádon s megfoszt! Hahaha!

Főlemelte öklét, megfenyegette Tertillát, kiben a rettegés és daczos gőg váltakozva küzködött.

— Menj Maxencziushoz, s vádoldj be, szólott tompán. — Vádadat úgy se hiszi el, mert nem hihet egy rablónak és gyilkosnak. Pedig az vagy, magad mondtad s erre megesküszöm!

— Gyilkos nem vagyok, válaszolt a meg nem ijedt idegen. — Csak a rossz nyelvek és Prokóp kedvelői tartották a kincsekkel eltűnt rabszolga-felügyelőt Szimfrónián prefektus gyilkosának. Megesküszöm, hogy nem vagyok az és ha a császár hitelt nem ad nekem, úgy az áldozati oltár előtt megesküszöm az élő istenekre, hogy kinek a leánya vagy. Eskümnnek csak fog hinni, haha, Tertilla hallod makacs leányom, hahaha, de tán a balkarodon levő hatalmas anyajegynek, a májfoltoknak is..

Sarkon perdült és elszántan tartott kifelé.

Tertilla az utolsó szavaknál fölugrott, egész tes-

tében reszketve egy lépést előre tett, mintha az idegen felé akart volna sietni, de majd lerogyott. Azért az asztalra támaszkodott s bágyadtan, nagyfokú izgatottságot eláruló hangon mondá:

— Atyám, atyám! . . .

A volt rabszolgafelügyelő visszafordult és kérdé:

— Hát elismersz atyádnak?

— El, el — nyögte Tertilla és egy karosszékre roskadt.

Tertilla elvesztette a csatát. Nem akarta magát megadni, pedig midőn az idegen elbeszélését összevetette Prokóp szavaival, világos volt előtte, hogy ő a kicserélt rableány, a Juvenczius név és vagyon bitorlója s hogy az előtte álló idegen az ő atyja. De nem akarta őt elismerni; ő büszkén tovább is uralkodni akart; gögje elfojtotta a szeretet, a vér szavát. Hanem a májfolt . . . ah! az lesodorta s megadta magát. Úgy takargatta, még öltöztető rableányai sem látták soha, de soha s ez idegen tudta . . . Ő az atya, ki ismeri gyermekét. Átlátta, hogy származása ismeretes és nemsokára köz tudomású is lehet s ez a félelem s az ebből eredő ravasz számítás csalta ajkaira a kétségbeesés hangján kiejtett «Atyám!» szavakat — s nem a gyermeki szeretet.

Ismerte a császár bírvágyát, semmi kétség hát, hogy hitelt ad az idegennek, megfosztja birtokától

s ő? ... Mi lesz vele? ... Mi? Irtóztató egy gondolat ... Jobb lesz megalkudni ez emberrel.

Meg is alkudott. Tiszta ruhát adatott neki, lakást bocsátott rendelkezésére és a cselédségnek úgy mutatta be, mint egy elszegényedett, szerencsétlenül járt rokonát, ki most már mindig nála lesz, kit tisztelni tartoznak és óhajait, parancsait úgy teljesíteni, mintha maga az úrnő parancsolná.

A volt rabszolga felügyelő jól kezdte magát érezni és igen beletalálta magát nagyúri helyzetébe. Mivel a lopott pénz és kincsek révén megszokott nagyuri lakmározást és határt nem ismerő dőzsölést a pénz elfogytával nyomor és nélkülözés váltotta föl, nagy mohón kapott jelenlegi szerencséjén. Meglévén mindene, mit szeme-szája kívánt, egész napokat dőzsölt, mulatott, fogyasztva a jó falatokat és finom borokat. S mert a tánczoló rableányok, zenészek társaságát idővel megelégelte, pajtásokat keresett, jó czimborákat, magához hasonló durva, faragatlan embereket, kiknek trágár szellemű társasága legjobban megfelelt lelkületének. S mivel a nagyváros ilyenekben minden időben bővelkedik, pajtásait összetoborozta s tivornyázott, hahotázott köztük éjeleken és nappalokon át. S Tertillának mindezt végigélnie, túrnie kellett s még csak szót se szólhatott. — Pedig sokszor szeretne volna atyját figyelmeztetni, hogy tar-

tózkodóbb, zárkózottabb legyen, nehogy elszólja magát, de nem merte tenni, mert félt, hogy fölingerli az öreget.

Pedig mily jól tette volna! Tán elodázta, avagy végleg kikerülte volna azt, a mi bekövetkezett.

Az öreget a sok tivornya, a züllés rohamos lejtőjére juttatta. A bor megfosztá esztől, fecsegővé tette s a jó pajtások az egyes elesett szavakból összeállítva maguknak a valódi tényállást, jó jutalom fejében besúgták a kapzsi császárnak.

A császár ki a legcsekélyebb ürügy alatt is megfosztá polgárait birtokuktól, csakhogy élvezetei fedezésére szükséges pénzhez jusson, nem nagy komédiát csinált Tertillával.

— Még a kegyes istenek sem akarhatják, hogy ily csúf teremtés, mint te vagy, oly gazdag legyen, végzé szavait, miután kimondá, hogy a bitorolt Juvenczius-féle birtokok a császár tulajdonába mennek át.

Tertilla le volt verve, de büszkesége föltámadt egy perczre. Nagy bátran támadni kezdte az ítéletet, mely egy részeg ember alaptalan fecsegéseire volt alapítva.

Maxenczius hamarjában nem tudott mit felelni e magában véve igaz ellenvetésre, de az egyik bíró segítségére sietett.

— Nem az ítélet alapszik részeg atyád fecsegésén. Ez csak egy büntény fölfedezésére vezetett. Az

ítélet atyádnak józan állapotban itt az isteni császár előtt ismételt és esküvel erősített állításán alapszik.

Tertilla érzi, hogy veszíti lábai alatt a talajt, azonban még próbált ellenállani. Olyan volt e pillanatban, mint a gyenge növény, mely a szellő fuvallatára fölemeli gyöngye száron függő fejét, mintegy, hogy szembenézzen ellenségével, de a következő perczen minden ellentállás nélkül lekonyul s minél erősebb a szára, annál jobban megtörve, erőtlenül hanyatlik a földre. Tertilla is szembenézett hatalmas ellenségeivel, de meggyőző szavaiktól lesujtva, szótlan állott előttük. S mert nagy volt gőgje, büszkesége — bukása is iszonyú súlylál érte.

Maga sem tudta, hogy került ki az utcára; a fényes, magas polczról oly hirtelen annak porába, lucskos sarába. Tántorogva haladt előre; szédült; forgott körötte minden . . .

XXII. FEJEZET.

AZ IGAZI BOLDOGSÁG RÉVPARTJA.

A megaláztatásnak és szégyennek érzete föl-kavarták Tertilla egész valóját. Úgy sietett végig az utczákon a házak tömkelege közt, mintha valami rém üldözte volna. A szép palotasorok bántották;

s úgy tűnt föl neki, mintha a járókelők nevetnék, kárörvendéssel köszöntenek . . . Sietett, futott ki a szabadba, ki abból a városból, hol bukását kajánul kaczagják, hol minden bántotta. Arcza égett a szégyenpirtól s föl sem mert tekinteni. Csak sietett, futott ki a mezősegre, mert azt hitte, hogy itt a házsorok közt meg kell majd fulladnia.

S kint a városon kívül, a réteken és földeken kóborolt jó soká. Maga sem tudta merre jár; gondolata nem volt; csak forrt benne minden. Fejét egy fatörzshöz támasztotta és eszmélni próbált. Fülébe csengett Prokóp jósló szava. Eljött az idő, hogy porban csúszna, csúszna szívesen, csak kapná vissza, mitől megfosztották, de már késő, késő . . . Mily fényes volt a mult, gyötrelmes a jelen s milyen lesz a jövő? Milyen? Sötét örvény gyanánt jelent meg előtte!

Mit tegyen? Mibe kezdjen? Majd megőrijtette kínos helyzete. Mindene volt, mindene, mit halandó csak kívánhat s most semmije sincs, semmije, csak gyalázata, szégyene . . . Kétségbeesésében ismét neki indult a kóborlásnak. Oly helyeken járt, hol máskor magányosan nem járkált volna, de most nem félt. Örült, hogy egyedül van, legalább úgy hitte, mert tépelődésében hátra sem nézett, csak futott előre, folyton előre, — különben észrevette volna a sarkában mindenütt ott levő női alakot.

Tertilla nem látta, magával volt elfoglalva. Kitől kérjen tanácsot, kitől vigaszt, enyhülést? Hitétől? Az nem volt s a mit az nyújtott volna, az a megsemmisülés volt. Tertillának eszébe jutott ez s nem is borzadt meg tőle. Mit nyújt neki az élet? Szégyent, gyalázatot, nyomort, szenvedést. Nem jobb hát a megsemmisülés? Szenekának, a híres bölcselőnek neje is, miután a földön már semmi örömét nem lelte, férje példáját követve, fölágta ereit és «Ezt a szabadító Jupiter tiszteletére teszem!» mondással elvérzett.

Ne kövesse? Hisz ő is az ezt hirdető bölcsészetet tartotta. Élni jól s ha ez nincs, úgy meghalni. Életének semmi becse. Hiszen mi vár reá? Nem jobb hát meghalni?

Ily gondolatok közt a Tiberisz partjára ért. A locsogó habok úgy csalogatták, hivogatták. Letelepedett s nézte a méltóságosan folyó víztömeget, mely oly puha nyugvóhelyet kínált. Megtegye? Belevesse magát? Beh' jó lesz ott megpihenni! Megszűnik a nyomor, meg a szégyen kínzó érzete. Tán meg is tette volna már az elhatározó lépést, ha a nő, — ki egész úton kísérte, vállára nem helyezi kezét.

— Mit búsulsz testvér? — kérdé részvétellel.

Tertilla megrezzenve tekintett föl. — Testvér?! — suttogá. Így nevezi valaki őt, kit minden római

kárörömmel és kaján gúnynyal nevet. Kiváncsian mérte végig a nőt, ki testvérének szólítá őt, a kistaszítottat. Majd fölkaczagott és kérdé:

— Ki küldött, hogy még halálomban is boszants?

S e kérdés teli volt keservvel, szomorúsággal.

— A szeretet és részvét hozott — felelte a nő szeliden és megnyerő nyájassággal, — nem hogy boszantsalak, hanem, hogy enyhítsem bánatodat.

— Bánatomat akarod enyhíteni? — kérdé Tertilla. — Mit nyujthatsz, hogy megennyhíts? Látom, hozzám hasonló koldus vagy! — s fölnevetett. E nevetés a nő velejét is áthatotta, annyi gyötrelmet árult el. — Nézd a vizet, e rohanó habokat, ezek adják a valódi enyhülést. — S fölkelve, a folyó felé lépett.

— Az Istenért, Tertilla! — kiáltá a nő, megragadva őt. — Nem, az nem segít, nem ad enyhét.

Tertilla, mint egy tébolyodott, merően nézett a nőre.

— Ismersz? kérdé vontatottan. — Ismersz? Akkor ismered szerencsétlenségemet és még sem engeded, hogy megsemmisüljek. Mily kegyetlen szív lakozik benned, hogy fokozod kínomat?! Engedj el, hadd nyeljenek el a habok!

— Megsemmisülni akarsz? — szólt a nő, el nem engedve Tertillát. — Tested megsemmisül, de

lelked? Azt hiszed ez megszabadul a gyötrelemtől? Lelkeddél nem gondolsz?

Tertilla csodálkozva nézett a beszélőre. Komoly kérdést vetett az föl előtte.

— Lelkem, lelkem? — suttogá s merőn maga elé nézett. Eddig nem sokat törődött vele; most hirtelen megakadt a kérdésen. Megakadt és megremegett.

— Igen, Tertilla, lelkeddél, mely amúgy is teli van bűnnel — folytatá a nő bátran, miután látta, hogy Tertillában komoly gondolatokat kelt. — Amúgy is remegve kell Isten előtt megjelenned s most még ezt az ocsmány bűnt, az öngyilkosságot is lelkedre akarod venni?

— Ocsmány bűn volna, ha életemet elveszem? — kérdezte tompán, föl sem pillantva. — Bűn? — s fanyaran elmosolyodott és egy kétségbeesett ember közönyösségével, kinek fölhevített lelke sehol nyugpontra nem lel, tette hozzá. — Egygyel több, vagy kevesebb! Nem sokat számít. Ha élek is, ez úgy sem ment meg! Jaj! mennyi az én bűnöm! Mennyi áldozati állat vérét és áldozati oltár hamuját kellene a fejemre hinteni és csepegtetni, hogy kiengeszteljem az istenek haragját!

— Minderre nincs szükség . . .

— Nincs? Nincs? — vágott Tertilla élénken a nő szavába. — Te is babonaságnak, képzeletünk

szüleményének tartod az áldozatot, az istenséget? Te is neveted, a hogy én nevettem? Te is az akadémikus iskola kételkedőihez tartozol? Akkor miért nem engedsz meghalni, mikor szégyen ért és én megutáltam elviselhetetlen életemet?!

— Ne érts félre, Tertilla, — szólt a nő. — Áldozataitok babonaság, isteneitek képzeletetek durva szüleményei. Mindez nem segít bűnös lelkedén, de segít az, ki lelkednek föltétlen, hatalmas ura, kinek ismeretére vezetni akarlak. Azért nincs okod kétségbeesni. Örvendj! Egy Isten vállalta magára a bűneid által fölkellett jogos és kérlelhetlen isteni harag kiengesztelését.

— Egy Isten? — kérde Tertilla mosolyogva. — Előbb állítottad, hogy az istenek nem is léteznek s mégis egy Isten mutatta be az áldozatot? a mi bűneinkért. Ugyan melyik? Tán a vén Jupiter, vagy Neptun? Tán Pozeidon, avagy a sántalábú Vulkanusz?

— Egyikök sem. Ezek nem léteznek — mondá a nő. — S a kiket ti faragtatok, azok durva kövek, tehetetlen bálványok. Hanem az a hatalmas Isten, ki a természet, az egész világ teremője, korlátlan ura, föntartója s kinek mi szolgálai, gyermekei vagyunk.

— Mintha már hallottam volna ily beszédet, — szólt közbe Tertilla. — Igen, emlékszem, egy bolond beszélt nekem ilyeneket. Már régen.

— Nem is igen régen volt — viszonzá a nő. — Hat éve annak, hogy bolondnak mondtad ezért Prokópot.

— Prokópot, igen, Prokopót, — kiáltott föl Tertilla, álmélkodással szegezve szemeit az előtte álló nőre. — Ki vagy, szólj, ki vagy, hogy mindent tudsz?

— Annak a hatalmas Istennek, kiről említést tettem és kiről az általad bolondnak tartott Prokóp is beszélt, igénytelen szolgálója.

— Úgy hát keresztény vagy?

— Igen, az vagyok, Krisztus követője.

— Akkor mért követtél engem? Tudtad, hogy pogány vagyok és a keresztények gyűlölője, mért követsz hát engem? Nem félsz, hogy megbüntet a te Istened?

— Nem félek, mért ő a szeretet Istene, ki meghagyta nekem, hogy megmentselek!

— Engem megmenteni? Ő akar megmenteni? Azért küldött? Visszaadja vagyonomat s nem leszek megszégyenítve?

— Nem adja vissza palotádat, Róma sem fog többé ünnepelni . . .

— Akkor hát minek éljek? — szólt hirtelen Tertilla. — Mi hasznom a te Istenedből? — Nem jobb e víz mélysége, mely betemet, véget vet keservemnek? Minek éljek?

— A keresztény Istennek! — mondá a nő. — A mi Istenünk nem adja vissza földi márvány-palotádat, de lakóhelyül följánlja a mennyországot, nem adja vissza kincseidet, lelked bűneit azonban letöröli, megbocsátja, szivedbe örömet, lelkedbe békét, egész belsődbe boldogságot varázsol s te meg fogod szeretni az életet. Mit ér a földi kincs, melyet hogy mily könnyen el lehet veszíteni, magad tudod?! Tertilla, gondolj lelkedre, annak boldogságára.

— Lelkemre? Meg lehet azt még menteni? Fog az élni boldogan, örömben? — suttogá s letelepedve térdére könyökölt és elgondolkozott e kérdések fölött, miközben az idegen nő is helyet foglalt. — S mindezt a keresztények Istene tenné? — kérde önmagát s majd hangosan föl kaczagott, de hirtelen ajkán tapadt a gúny, torkán a kacaj. Egy hang szólalt meg benne s ez tette oly hirtelen komolylyá. A kinyilatkoztatás ama szava volt ez, mely Isten gondviseléséből ott szunnyad az ember szívében és csak alkalmas pillanatra vár, hogy föléledjen. Ez alkalmat Tertillának az idegen nő által fölvetett komoly, megfontolásra méltó gondolatok nyújtották s a szívében föléledt szózat egy jelenetre tette figyelmessé, mely a maga megkapó valódiságában surrant el a lelkileg fölzaklatott Tertillának fölcsigázott, minden benyomás

íránt igen érzékenynyé tett lelki szemei előtt. S e jelenet az a néhány esztendő előtti délután volt, mikor a világi Prokóp igénytelen, egyszerű, szinte rongyos ruhában megjelent és a maga megtéréséről és a keresztények Istenéről kezdett neki beszélni. Hogy mosolygott, majd kaczagott akkor Prokóp megtérésén, a keresztény Istenről mondott szavain! Mint gúnyolódott, mikor ez megmondta, hogy lesz idő, midőn megutál minden gyönyört, élvezetet, midőn elhagyják nemcsak udvarlói, — kiket meg fog vetni, meg fog utálni, — de még az istenek is, kikben hitt! Mint nevezte Prokópot őrülnék, midőn azt jósolta neki, hogy lesz idő, midőn ő porba lesz sújtva, az utcza sarába taszítva, és nem lesz lelki ereje, mely fõntartsa, hogy boldog lesz, ha majd morzsákat fog kapni és ételmaradékokat, boldog, ha elmenekülhet majd az emberek gúnyja, kárörvendezése elõl, de a visszavonultság e boldogító perceit nem fogja élvezni, mert megaláztatása fölött kétségbe fog esni és siránkozni fog azon, hogy szívében nem bírja a keresztény hitet, mely szenvedése közepette erősíténé és a kétségbeeséstõl visszatartaná. Hogyan mosolygott, gúnyolódott mindezen, mert fényes termekben lakott, pazar fényben, számos udvarlótól körülvéve élte napjait...

S most? Nagyot sóhajtott és megrázkódott. Az

idegen nő pedig szótlan nézte a küzködő Tertillát és kegyelemért, benső világosságért imádkozott. S most? Mi van vele? — szötte tovább gondolatait Tertilla, szemeibe toluló könnyeit törölve. — Mind beteljesedett s ő a kétségbeesés sötét örvényénél van. S mi történik? Ennek a keresztény Istennek, kit ő megmosolygott, fitymált, egy követője jó, hogy megmentse, hogy boldoggá tegye, őt, ki meg van alázva, megszégyenítve. Egész Róma kárörvendve gúnyolja s a keresztény Isten követője szánja. Róma megveti s ez szereti. Róma kítaszította s ez megmenteni akarja. Megmenteni lelkét, visszaadni lelki nyugalmát s így a pusztulástól visszatartani testét, őt magát. Ez a gondolat kedves volt előtte s azért szomszédnőjére tekintve, kérdezte:

— Megment a te Istened? Még engem is?

Szavai tompán hangzottak, teli kétkedéssel.

— Igen, megment — viszonzá a nő. — Ő elküldte az égből egyszülött szent Fiát, hogy emberi testet fölvéve bennünket megváltson s a bűneinkért haragvó Istent kiengesztelje.

— Engem is megváltott? — kérde Tertilla szívszorongva. — Reám se haragszik a nagy Isten?

— Téged is megváltott a keresztfán s mert a Megváltóba, az Úr Jézusba helyezett hit által mindenki elnyerheti a keresztfá-áldozatnak gyümölcseit, ha

hinni fogsz és bűneidet siratni, a mennyei Atya reád sem fog haragudni.

— Tehát siratni kell bűneimet, bánni vétkeiséteemet? — szólt Tertilla, maga elé tekintve.

— Igen, ezt tenned kell és mentve lész. Jézus maga mondá, hogy a mennyországban jobban örülnek egy megtérő bűnösnek, mint kilenczvenkilencz igaznak — felelte a nő és hogy Tertillát még inkább meggyőzze Isten irgalmasságáról, elmondta neki a tékozló fiúról szóló példabeszédet.

— Hát engem is oly szeretettel fog fogadni a keresztény Isten, mint a hogy ez a földi atya tékozló fiát fogadta? Oh, hát hol találom meg a keresztény Istent? Mondd, hol? — kérdezte Tertilla, szomszédnője kezét megragadva.

— Jöjj velem! — szólt ez.

— Hová? — kérdé Tertilla. — Hová? Hisz azt sem tudom, ki vagy? Hogy hívnak?

— Potamiána a nevem — viszonzá a kérdezett — Bízzál bennem, javadat akarom. Kövess engem. Társnőim közé vezetlek, kik szeretni fognak.

Tertilla gépiesen követte. Nagy büszkesége, gőgje eltűnt és életősztöne odasietteté, hol megmenekül.

Potamiána a keresztény szüzek zárdájába vezeté Tertillát.

Már az Egyház legelső napjaitól kezdve ugyanis minden városnak, községnek, — hol a keresztény

tan elterjedt — megvoltak a maga szüzei, kik tiszta erkölcsükkel élő ellentétei voltak a kor romlottságának. Ez ifjú, gyengédszívű lények Krisztusnak szentelték életüket és mindazokat a küzdelmeket, önmegtagadásokat, melyek a visszavonult élettel járnak, melyek az anyagi világ előtt ismeretlenek, vagy ha ismertek is, úgy az csak mosolyog fölöttük, — de melyeket Isten mindig lát és kedvesen fogad, — engesztelésül ajánlották. Ha többen voltak, társaságokká alakultak s ha a püspök azt tapasztalta, hogy állapotukban állhatatosak, az Egyház szándéka szerint fogadalmukat véve, föl is avatta őket. A hogyan voltak diákonusok, kik a püspököknek és papoknak segédkeztek, úgy megvoltak az Egyháznak a maga szüzei, kik a szeretet cselekedeteinek gyakorlására szentelték magokat. Ők látogatták a nyomorban sínlődő, szükölködő családokat, kézi munkával foglalkozva ruhákat készítettek a szegényeknek és árváknak, a saját nemükbeli hitujonczókat előkészítették a keresztség föl vételére és a szegény holtak eltakarításáról gondoskodtak.

Ilyen szüzek közé vezette Potamiána Tertillát. A szüzek szeretettel, nyájasan fogadták. Egyikök sem kérdezte, kicsoda; tudták, hogy szerencsétlen, kétségbeesett, ki a keresztény hit vigaszára szorul s megörültek neki, hogy vele szemben irgalmas-sági cselekedetet gyakorolhatnak. Egy ősz pap,

Hippolit foglalkozott vele. Lassan, fokról-fokra vezette az igaz hit ismeretére és Tertilla lelkére napról-napra nagyobb enyhület szállott. A szüzek közt uralkodó önzetlen szeretet nagy hatást tett reá. Az a mindenütt honoló méltóságos csend, mely oly igen alkalmas a lélek fejlődésére, erősödésére, — ellentétben a pogány vallási szertartások, ünnepek zajával, lármás lefolyásával — igen tetszett neki. Már akkor is, mikor nem értette; hát még, midőn a nyert oktatás folytán érteni kezdte. Itt látta a pogány és keresztény nők között való különbséget. Csak magát tekintette. Mennyi időt, gondot, pénzt fordított a maga csinosítására; hogyan kínoztá eközben a rabszolgákat! S itt? Megbarátkozott egyszerű sorsával, a szegénységgel és szinte öröm volt nézni, hogy a többi szüzek között hogyan serénykedett.

Nagy változáson ment át itt a szüzek között. Megtörött ő végleg. Megismerve lelke nyomorát, nagyra kezdte becsülni a kegyelmet, melyet a keresztény tan megismerésében nyert. Azért napokon át sírt; siratta bűnös életét. Bánatkönyei árában akarta megtisztítani bűnös lelkét. A keresztény Istené volt ő már teljesen. Jézusé, ki összetörte büszke szívét, hogy azt magának megnyerje. Így szokott ő a szíveken diadalmaskodni!

Egy nap fiatal áldozópap jött a szüzekhez, kinek

arcza, alakja, hangja igen ismerősnek tűnt föl Tertillának.

— Ki ez? — kérde szomszédójét.

— Prokóp atya, ki egy ideig a beteg Hippolitot fogja helyettesíteni — hangzott a válasz.

— Prokóp, Prokóp — tűnődött Tertilla és elpirulva mélyedt abba a multba, melyet pedig feledni szeretett volna, hogy egy régi ismerősének, egy gazdag ifjúnak arczvonásait maga elé varázsolja. S mintha érteni kezdené, miért oly ismerős a fiatal pap. Csak nem ő az? Prokóp, a prefektus fia? Miért ne?! Az is keresztény lett s el-tűnt. De hát ez a napbarnította arc, a szép, hosszú szakáll, mintha nem azé volna.

Tertillának nem sok ideje maradt a tűnődésre, mert a szüzek mint egy intésre eltűnedeztek, magára hagyván őt a pappal, ki feléje közeledve mondá:

— Hála Istennek! Mily boldog vagyok, hogy itt látlak viszont és nem a bűn barlangjában!

Tertilla egész közélről látva a papot, fölismerte és zavarodottan lesütve szemeit, szinte önkéntelen rebegett:

— Prokóp? Te vagy igazán?

— Igen, én vagyok, ki megmondtam, hogy csak a keresztény hitben fogsz egykor boldog megnyugvást lelteni. S igazam volt-e?

— Igen! — felelte a mélyen elvörösödő Ter-

tilla. — Pedig kinevettelek, örültnek neveztelek, mikor javamat akartad! Oh, bocsásd meg. Helyzetemben, az engem környező fényben és pompában tán mindenki annak tartott volna téged! Ez legyen mentségem!

— Nincs mit megbocsátanom. Nap-nap után hálát adok Istennek, hogy meghallgatta imáinkat és hogy szent vértanujának, az ifjú szűz Ágnesnek szelleme, mely engem is megtérített, téged is közénk vezetett. Mert mi sokan ostromoltuk az egek Urát, hogy téged a keresztény Egyház kebelébe vezessen. A szüzek és én. Főleg Potamiána, ki mióta csak híradet hallotta, szeretettel gondolt rád és kíséretben messze földről jött csakis azzal a szándékkal, hogy megismerjen és megtérésedben segítségére lehessen. A keresztény szüzek hosszas, eredménytelen könyörgések után azt hitték, hogy Isten nem hallgatja imáikat és csüggedni kezdtek. Potamiána és én biztattuk őket, hogy ne szünjenek meg az eget ostromolni, mert lehetetlen, hogy elveszszén az, kinek megtéréseért még halála percében is imádkozott az a nemes lélek, ki megdicsőülése után a megtérés kegyelméért Isten színe előtt sem szünt meg fohászkodni.

— S ki az? — kérdé Tertilla.

— Édes anyád!

— Anyám?! — rivalt föl Tertilla, Prokóp kezét

hevesen megragadva. — Ismerted anyámat? A szégyen rabnőt, kit atyám durvasága világgá kergett? Ismerted? Beszéltél vele? Szólj? Hol van? Oh szólj? — kérlelte izgatottan és türelmetlenkedve.

— Ismertem és beszéltem is vele, — szólt a pap. — Hogy hol van? Itt e földön nem látod meg őt, csak ott fölön, az égi hazában, ha majd te is oda költözködsz. Nyugodj meg ezen, boldog ott és most, hogy te is az üdvösség útjára kerültél, kétszeresen boldog.

Tertilla halk zokogásba tört ki. Majd könyező szemekkel ugyan, de izgalmát elfojtva, kérte a papot:

— Szólj, mit tudsz róla? Hogy ismerted meg és hol? S hogy halt meg?

— Tertilla, úgy-e emlékszel arra, kezdé Prokóp, hogy megtérésem idején az emiatt fölindult és szerencsétlenül fálnak zuhant atyám gyilkosának engem tartott a római közvélemény. Én, hogy magamat, de megtérésem folytán a keresztényeket is, bajba ne hozzam, az éppen akkor Afrikába távozó Hippolittal tartottam. A keresztény tannak több évi tanulmányozása után Karthágó püspöke pappá szentelt. Miután szívem eme legforróbb vágya teljesedésbe ment, mindenfelé jártam, hogy a Megváltónak híveket toborozzak. Így jutottam egy kis falucskába, hol tartózkodásomnak hire men-

vén, egy ifjú nő jött és kért, látnám el haldokló anyját. Sietve mentem a haldoklóhoz, kitől megtudtam, hogy egy rabszolga felügyelőnek a neje, ki részeges lévén, rosszul bánt vele, ütötte, verte, miért is ő alig három esztendő s leánykájával megszökött tőle s mert szegény volt, a magával vitt pénz gyors elfogyása után az utközben találkozó emberek jószívűségéből élt. A hosszú út azonban, mert Rómából Karthágó közelébe akart jutni és a sok nélkülözés, megtörték, beteg lett s mert a ház, melybe jutott, keresztény volt, ő is keresztény lett leánykájával együtt, szolgálatba szegődött s miután évek multán megtakarított annyit, hogy hazájába költözhetett, szülőfalujába vonult. Azt is megemléltette, hogy felnőtt leánya nem az övé, mert férje az ő gazdag urának, a római prefektusnak parancsára saját kis leányát kicserélte egy gazdag római család leánykájával. S ez az, mi őt halálos ágyán is bántotta, miután egész életén marta, hogy az ő leánya fényben él, míg ezen gazdagság valódi birtokosa egész életében nélkülözött, szenvedett s most, miután árván marad, ki tudja, mi sorsnak néz elé.

— Ne búsulj anyám! — szólott akkor a leány, — mindig mondtam, mióta kilétem tudom és magadnak okozott szemrehányásaidat hallom, hogy légy nyugodt. Jó az Isten, el nem hagy, ha eddig sem

hagyott el. Mostoha sorsomat kárpótolja Jézus bírása. Árvaságomban is ő viseli gondomat. Ne búsulj hát, édes anyám, ne tedd nehezzé a válás óráját. Ez volt Isten akarata !

— Te jó gyermek ! — suttogá a beteg, — te boldog vagy, mert szived Jézusé, de az a másik, az én saját vérem, az fényben, pazarlásban él, hol örök halálát leli !

— Ne hidd, anyám, vigasztalta a leány, imádkozom érte s ha Isten is úgy akarja, valódi leányod is az igaz kincs, a keresztény hit birtokába jut.

— Nincs más hátra, imádkozzál, imádkozzál édesem, én is erre kérem a jó Istent, — viszonzá a te anyád, keblére húzva a leányt.

— Úgy-e ez volt a valódi Juvenczius-leány ? — kérde Tertilla. — Hogy hívják ?

— Azt is megtudod. Mondhatom meghatva néztem a két nőt, kikről tudtam kicsodák. — Úgy-e Szimfrónián volt annak a prefektusnak a neve, kinél férjed rabszolgafelügyelő volt s Juvencziustól lopta el a csecsemő leányt ? — kérdeztem. — Igen, igen ! — felelték a meglepetés hangján majd egyszerre, mire megmondám, ki vagyok s hogy téged igen jól ismerlek. Említém, hogy nemsokára Rómába megyek. — Mily nyugodtan halok meg, — szólt erre anyád, — mert tudom, hogy fáradni fogsz megtérítésén. Vedd e feszületet, egyszerű, de mondd neki,

hogy haldokló anyja küldi; ne dobja el, mert csak az fogja boldogítani! — Itt a feszület, folytatá Prokóp, Tertillának nyujtva, ki görcsösen ajkaihoz szorítá. — Anyád nyugodtan halt meg, utolsó perczeiben is téged emlegetve. Én rövidre reá ide készültem a régen elhagyott szülőföldre s mert az igazi Juvenczius-leány is ide kívánczozott, magammal hoztam.

Tertilla meghökkenve kérdé:

— Itt van a valódi Juvenczius-leány? Ugy-e eljött, hogy szülei vagyonát tőlem számon kérje?

— Nem, nem! — szólalt meg egy hang, mielőtt a pap felelhetett volna. Potamiána volt, ki berontva, az ámuló Tertilla nyakába borult és szeretetteljesen rebegé: — Itt a valódi Juvenczius-leány, ki eljött, hogy Tertillát a keresztény Istennek megnyerje. Mit nekem szüleim temérdek földi kincse, mikor szivemben honol az égi béke, Jézus, az én Megváltóm.

— Te, te, a valódi Juvenczius-leány? — kérdé Tertilla. — Te ismertél, követtél, nem hogy boszút végy, de hogy megmentes, mert szerettél! Igazi nővéremmé lettél.

— Te az enyém, számomra az ég ajándéka, — szólt Potamiána — s mint leendő keresztanyád, ezért Donatillának nevezlek.

XXIII. FEJEZET.

A KERESZT DIADALA.

Megelévelte Isten a keresztények szenvedését, az Egyház sanyargatott állapotát, de betelt a pogányok gonoszságának mértéke is.

Maxenczius császár régóta gyűlöletet táplált Gallia ifjú császára: Konstantin ellen. Nagyra-vágyásából ő szeretett volna Konstanczius Chlorusz örökségébe lépni, hanem egymaga nem mert a katonáktól bálványozott és általuk trónra emelt Konstantinnal kikezdeni. Meg azt is tudta, hogy az ifjú császár kitűnő hadvezér. Várta tehát a jó alkalmat, mely nemsokára kínálkozott is.

Konstantin ugyanis háborúba keveredett a szomszédos germánokkal. Maxenczius fölhasználta az ifjú császár szorult helyzetét, Maximiánusz Dájával szövetséget kötött, lerontatta Konstantinnak a császári udvarnál levő arczképeit és szobrait, összezuzatta jelvényeit és megüzente a háborút.

Konstantin kezdetben megijedt, úgy meglepte a két szövetséges császár hadüzenete. Serege az országát környező népek ellenséges magatartása miatt a határokon tartózkodva, szét volt darabolva. Szorultságában összegyűjtötte maroknyi szabad és

használható csapatát, élt a jó hadvezér fogásával s az ellenség földére készült támadni.

Az Alpesek alatt megállapodott. Serege az utolsó éjjelt tölté Galliában, hogy nyugalmas pihenés után másnap friss erőben léphessen az ellenség területére.

Míg a tábor pihent, a császár az éj titokzatos csendjében föl-alá járt kint a szabadban, tépelődött a háború kimenetele fölött, mérlegelte a lehetőségeket... Egyszerre csak ragyogó kereszt jelent meg az égen... A császár megállott, mintha varázserő kötötte volna le... Oly búvólően tündöklött a kereszt.

S tiszta volt körötte az ég is. E tiszta háttérben hirtelen betűk tűntek föl, fényesek, lángolók, értelmet adók.

«E jelben fogsz győzni!»

Konstantin elolvasta, hiszen soká ragyogott e mondat eléje. Nézte, nézte, de szívében is érezte a bátorító szöveget. *«E jelben fogsz győzni!»* Igen, a kereszt jelében. Tehát az a hatalmas Isten a keresztények Istene, kinek követőit pártolta, tanát tisztelte, ez biztosítja segítségéről és megmutatja a jelt, melyben győzni lehet.

A császár követé az intést. Hiszen lelkében, szívében, gondolkozásában már rég keresztény volt, habár nem volt megkeresztelve. Követte az intést

s egyszersmind fönséges gondolat fogamzott meg benne. Elhatározta, hogy a kereszt védelme alatt fog támadni a római sasokra, a szövetkezett két pogány császárra, hogy diadalt szerezzen a keresztnek, békét a keresztényeknek, szabadságot az Egyháznak.

A kereszt jele bátorította; fönséges elhatározása lelkesítette. Kétkedése, tépelődése elmúlt. Másnap katonái paizsára keresztet vésetett s a hadosztályokat keresztes zászlókkal látta el. Így indult az Alpések felé, hogy azokon átkelve Maxenczius elé menjen. Miután átkelt, folytonos csatározások között, melyekben leverte az ellenségnek eléje küldött kisebb-nagyobb csapatait, Róma felé közeledett.

A világváros falai alatt megállapodott.

Szemben állott hatalmas ellenségével.

Konstantin serege kicsiny volt, de bizott a keresztben! Bizott az általa hirdetett győzelemben.

Maxenczius bizonyára gúnymosolyra fakadt, midőn az akkor még pogány Konstantin seregében csupa ragyogó keresztű zászlót látott. A mosoly azonban csakhamar torkára forrt... Az egyenetlen számú sereg összeütközött, de a kis had szilárdul állott; bizott a kereszt erejében s e bizodalom aczélozta erejét, fokozta vitézségét. Konstantin lelkes katonái csapást csapás után osztogattak. Maxenczius serege megfutott. A császár is a város felé

menekült, hogy erős falai közt keressen menedéket, de a futás vesztére volt. Tiberisz folyónak milviusi hidján a tolakodó katonák közt ugyanis akkorra dulakodás keletkezett, hogy a császár lova megbokrosodott, általveté magát a hid karfáján, be a habokba. A ló kiuszott, de lovasa halálát lelte.

A milviusi hidnál aratott győzelem egyszersmid a kereszt diadala is volt. Véget vetett a háromszázados keresztényüldözésnek. Mint a hogy a tomboló fergeteg után kisüt a ragyogó nap, hogy derűjével életet keltsen, úgy a szorongatott Egyházra is fölvirradt a béke áldásos ideje. Mert a kereszt e napon végleg porba sujtá a római sasokat s a kereszt e diadalával hanyatlásnak indult a pogányság. Róma, a pogányság ez ősi fészke, a kereszténység bölcsője lett.

Konstantin kiadta híres kiáltványát, melyben a keresztényeknek szabad vallásgyakorlatot engedélyezett és templomaik, birtokaik visszaadását rendelte. A keresztények föllélegzettek... A börtönök megnyitak, a bennök sínlődő keresztény foglyok visszanyerték szabadságukat. Szabadon vallhatták Krisztust. S ez időtől a császári birodalom és maga Róma is lassan-lassan teljesen keresztény kezdett lenni.

Eddig a római nemesség gőgje nem tűrhette, hogy közösségbe lépjen a mesteremberekkel, rab-

szolgákkal és más — szerinte — aljas néppel, kik mind e keresztény Egyház tagjai voltak. Hozzá még sok babonáságot, mende-mondát is elhittek a keresztényekről, azért a kereszténység úgy tűnt föl, mintha az csakis a közönséges emberek és az emberszámba is alig menő rabszolgák számára volna. Ezen, tekintve a kor viszonyait, nem is csodálkozhatunk. E szegény, lenézett, nyomorult emberek szívesen lettek az Egyház tagjai, mert rájuk nézve igen vigasztaló volt az, mit ez tanított. Hogy van egy hatalmas Isten, ki egyforma Ura és Birája a rabszolgának és parancsoló urának; hogy itt a földön elszenvedett kínok, fáradoalmak, kegyetlenségek türelmesen, Isten akaratába helyezett megnyugvással eltűrve, a másvilágra nézve érdemekké, értékes kincsekké válnak azon Isten előtt, ki ott az elnyomottakat, a rabszolgákat és az elnyomó, kínzó urakat, zsarnokokat egyaránt számadásra vonja. S mert köztök a romlottság sem volt oly nagy, mint a felső körökben, elfogadták a keresztény tanokat, mert ezek világánál az elnyomatással járó önmegtagadásuk erényszámba ment; szorgalmasan látogatták a templomokat és katakombákat.

Krisztus tanának mindamellett sok követője volt az előkelők közt is. Sőt a patricziusok és nemesek közül azok is, kik nem követték, ha igazán művel-

tek voltak és csak némileg ismerték a kereszténység tiszta, fönséges tanait, tiszteletben tartották. Mert bármennyire merültek is az élvezetekbe, testi gyönyörökbe, ezek közt elfásult, eltompult szivökben mégis megmaradt az emberrel vele született ösztön a vallási kérdések iránt. Lelkiismeretők szava mégis csak sokszor föltette nekik a kérdést, mi az Isten? Mi az ember? Mi az ő célja? Mily viszonya az Istenhez? Mi lesz a halál után? Mi maga a halál? A különféle bölcseleti iskoláknak a vallási kérdésekkel szemben tanusított kétkedése, sztoikus gögje, romlottsága, avagy cinikus egykedvősége meg csak ingerelte a valóság, az igazság megismerésének vágyát. Ez az oka, hogy a rómaiak értelmes része idővel mindig megunta a régi isteneket s átvette a levert, a birodalomba olvasztott népek vallását, istenségeit, szertartásait. Kereste az igazságot, de érzékies gondolkozása szerint itt e földön; keresett isteneket és vallást, de oly módon, a hogy maga találta jónak. Ég felé nem tudott nézni, földhöz köték érzéki vágyai, gyönyörei, élvezetei. S az ily életmódból kifolyó gondolkozásból keletkezett az ő, a mesék, regék világában mozgó vallása, melyben idővel a pogány papok sem hittek. Azért mondá az ő híres szónokuk, Cicero, hogy igen csodálkozik, hogy ha egy pap a másikkal találkozik, mért nem nevetik el magu-

kat. T. i. azért, mert maguk közt jól tudták, hogy csak színészkednek.*

Mint aranyerek a fekete, durva föld mélyében, úgy voltak a hívő keresztények beékelve ebbe a pogányságba eddig. Most azonban már teljes vallásszabadságot kaptak, magának a császárnak kegyességéből. S az eddig rejtegetett aranynak: a keresztény hitigazságoknak most már szabad volt napfényre jönniök. Jöttek is és a társadalmat gyökeresen kezdték átalakítani. Mint a hogy a téli fagyos burkot a napsugár olvasztó, melegítő közreműködésével áttöri a földből kicsirázni kezdő mag, mely oly soká benn rejtőzött, úgy a véres üldözések miatt a katakombák mélyébe rejtőző, de ott mindinkább izmosodó keresztény szellem kitört a szabadba, belopta magát a fásult szivekbe s különleg is hatalmasan kezdett nyilatkozni. A keresztényeknek már nem kellett titkon, lopva a katakombákat látogatniok, hanem szabadon, sőt a keresztény érületű pogány Konstantin császár anyagi támogatásával épültek a keresztény templomok, föltéte-
tett rájuk a kereszt, mely tündöklőn sugárzá Isten kegyelmét a városokra s így az egész birodalomra. Folyt a nemesítés áldásos munkája. S e közben a keresztények nem feledkeztek meg azon test-

* V. ö. Cantu Caesar V. k. 445. l.

véreikről sem, kik az üldözések közt vérökkel pecsételve hitöket, mint a kereszténység dicső bajnokai, lelkes vértanui a katakombák fülkéiben várták a dicső feltámadást. Fölkeresték őket, porladó szent csontjaikat, hogy kifejezzék tiszteletöket, lerójják kegyeletök adóját és előadják szívök kívánságait, kéréseit, melyek igen sokszor meghallgatásra találva, csodás módon be is teljesedtek. Szent Jeromos említi, hogy midőn mint gyermek Rómában nevelkedett, vasárnaponkint vele egykorú keresztény ifjak társaságában rendesen fölkereste az apostolok, a vértanuk sírjait és örömmel teszi hozzá, hogy a keresztények szinte futnak a vértanuk sírhelyeihez. Hogy mennyire szerették, tisztelték bajnok hitsorsosaikat, leginkább bizonyítja tán az a tény, hogy a hivek szaporodtával kicsinyeknek bizonyulván a katakombák kápolnái a tisztelők, imádkozók befogadására, a sírok fölött templomokat kezdtek emelni a kiválóbb szentek tiszteletére. Ezek közé tartozott szent Ágnes is. E gyöngeszűz hősie hitvallása tiszteletre ragadott minden egyes keresztényt. S e csodálattal vegyest tisztelet csak fokozódott, midőn hire ment annak, hogy a bátor szűz ragyogó fehér köntösben számos szűz társaságában megjelent a sírjánál imádkozó anyjának és keresztényeknek. Ezóta nagy látogatásnak örvendett a nomentumi út mentén húzódó kata-

komba, melyet kegyeletből róla Ágnes katakombának neveztek el s midőn sírjánál több csodás gyógyulás is történt, a hálás keresztények a navoni piacon, ott hol egykoron börtöne vala, szép templomot emeltek tiszteletére.

E közben pedig sok esztendő telt el. Konstantin császár még mindig nem volt keresztény, de szíve az volt. Mert csakis a keresztény igázságok ismeretének és ezek előtt való meghódolásnak tulajdonítható az, hogy pártolta a keresztényeket és a birodalmat Krisztus tanának szellemében újjászervezte. Gondoskodott a nép lelki szükségletei mellett annak anyagi jóvoltáról is. Megszüntette a véres pogány magánáldozatokat; azokat a templomokat, melyekben fajtalankodással tisztelték a birodalom isteneit, az erkölcsösség előmozdítására lerontatta.

A keresztények egyet fájlaltak, hogy az egyházpártoló császár nem keresztény. Imádkoztak megteréseért. Soká úgy tűnt föl, mintha Isten nem hallgatta volna meg imáikat, pedig kedvesen fogadta s előkészíté útját annak, hogy Konstantinnak ne csak szemeit, de szívét is az ég felé, föl magához terelje. Mikor a császár 323-ban ellenfelét Licziniust legyőzte, boldog volt, mert a hatalmas kiterjedésű római birodalom egyeduralkodója lőn, de a boldogító érzést csakhamar fájdalom, szomorúság váltotta föl. Meg volt a hatalmas biro-

dalom, meg az egyeduralom, de boldogtalan volt a császár, mert vérzett, sajgott szive, az apai szív.

Isten ugyanis meghallgatta az Egyház könyörgését és a megismert igazság ellen tusakodó császárt csapással látogatta meg. Kedvencz leánya volt Kostantinnak, szépségében elragadó, kit apai szive egész melegével szeretett, jobban, mint birodalma összes aranyát, mint koronája legtündöklőbb drágakövét s ez a kedves leánya, az ő szép, bájos Konstancziája, az ő szeme fénye és mindene, beteg lett. Kezdetben csekélység volt az egész. Konstancia kiütést kapott arczán. Föl sem vette, csak mikor nagyobbodott s mindinkább csufította. Az orvos kenőccsel csak fokozta a bajt, mert a vérelrontás folytán egész testén jelentkeztek a kiütések. Konstantin előhivatta a birodalom leghiresebb orvosait, de nem tudtak segíteni. A kiütések szaporodtak és mindjobban ellepték az egész testet. Konstancia megcsunyult, éjjel-nappal nyögött, sírt fájdalmában. Konstantin búsan járkált föl-alá, hol a tehetetlenül álló orvosokat kérdezgetve, hol az istenekhez fohászkodva. Keservében még a keresztények Istenéhez is könyörgött, kinek követőit úgy pártolta.

Konstancziának, midőn meghallotta, hogy császári atyja a keresztény Istent, Krisztust is segítségül hívja, szép gondolata támadt.

— Atyám! — suttogá — Krisztust hívod segítségül, mert a mi isteneink tehetetlenek. Egy gondolatom jött. Sokszor hallottam, hogy a keresztények a vértanukhoz imádkoznak, hogy az ő közbenjárásukra segítse meg őket az Isten. Tudod, hogy tisztelik a nomentumi uti katakombában pihenő Ágnest és mennyi csodálatos gyógyulás történik ott. Vitess oda engem, kérni fogom a szüzet, hogy engem is meggyógyítson.

Konstantin először nem akart beleegyezni, de Konstancia oly állhatatossággal kérte, hogy végtére is engedett. A püspök beleegyezésével a sírhoz vitette leányát, ki párnái közt a sírüreg elé helyezve, buzgón és valami benső szózatból ösztökélve bizalommal kérte a vele egykorú szent Ágnest, hogy nyerje el számára az egészséget attól a hatalmas Istentől, ki őt a szégyentől megmenté és a tűzben és kínokban megerősíté és bátorítá. Oly megható kép volt a betegen fekvő és segítséget már csakis a keresztény Istentől váró leány ott a buzgón imádkozó keresztények közt. A sok sírás elgyöngítette, a kínok fájdalma megtörte, úgy hogy csendes, mély álomba merült. A keresztények pedig tovább is imádkoztak csendben, buzgón; legbensőségesebben tán két jó ismerősünk: Potamiána és Donatilla.

Konstancia többször hevesen megrándult, majd

mosolyogni kezdett. Egyszerre csak kinyitá szemeit és fölugorva öröndetesen kiáltá:

— Meggyógyultam! Krisztus meggyógyított!

Az imába merült keresztények meglepetten fordultak az örvendezve kiáltozó Konstancia felé s midőn látták, mi történt, mintha csak egy ember lettek volna, egyszerre zengték szívök háladalát:

— Deo gratias! Hála Istennek!

Konstancia, miután hálát rebegett, kíséretével együtt boldogan sietett atyjához, ki örömmel zárta keblére egészséges leányát.

— Mégis az enyém lesz — mondá. — Megtartott számomra a keresztények hatalmas Istene!

— Nem leszek a tied, atyám! — viszonzá Konstancia. — Megtartott a keresztények Istene, de magamagának. — S midőn látta, hogy atyja csodálkozva tekintett reá, folytatá:

— Mindjárt megértesz. Miután sokat imádkoztam Ágneshez, elaludtam. De csak megkínzott tagjaim nyugodtak; lelkem, az ébren volt. Láttam a szűz Ágnest, ki így szólt hozzám:

— Konstancia térj meg és higgy Jézus Krisztusban, Istennek, a világ teremtményének egyszülött Fiában, a bűnös világ Megváltójában s akkor megszabadít veszélyes és csunya kiütésedtől.

— Én megígértem a ragyogó szűz vértanunak s kértem, könyöröggön értem.

— Már megtettem — felelte leírhatatlan mosollyal — csak te is tartsd meg ígéretedet — s ezzel megérintett. Jól eső melegség futott végig tagjaimon, mire fölébredtem és örömmel vevém észre, hogy egészséges vagyok. Atyám, a keresztények Istene meggyógyított, én is megtartom ígéretemet, keresztény leszek!

Konstantin nem tudott szólani. Ime, másodszor is tapasztalta a keresztények Istenének hatalmát és segítségét s szívében olyasmit érzett, mintha szemrehányást érdemelne, hogy ő még mindig nem imádója, őszinte tisztelője az egyedül igaz Istennek! Szívére szorítá leányát s azt mondá:

— Tégy meggyőződésed szerint.

Konstancia, miután maga a pápa oktatta, keresztény lett. Konstantin még mindig nem szánta magát a végső, döntő lépésre. Leánya gyógyulása azonban mély benyomást tett reá, az isteni malaszt is örölte szívét s nem volt az a kérés a keresztény Egyház érdekében, melyet leánya előterjesztésére ne teljesített volna. Megkereszteltetése napján arra kérte atyját Konstancia, hogy e nagy nap emlékére azon a helyen, hol meggyógyult, templomot emeltesse szűz szent Ágnes tiszteletére s a templom mellé tág épületet az életüket, ifjúságukat, szüzességeket Istennek szentelő szűzek, hajadonok számára.

Konstantin császár mindent teljesített; nem akart

szükkeblű lenni. Rövid idő múlva állott az épület a szüzek számára és a szép templom is befejezéshez közeledett. A szüzek, kik magukat Istennek szentelték, bele költözködtek. Köztük volt Potamiána és Donatilla is. A pápa az agg Hippolitot rendelte lelki vezetőjüknek. Konstancia többször meglátogatta a szüzeket és szívesen elidőzött köztük. Egy nap azzal a kéréssel járult atyja elé, engedné meg, hogy szüzességét Istennek szentelve, életét a szüzek társaságában a ház falai közt tölthesse. Ugyis Istennek köszöni életét, neki szenteli hát. Konstantin császár megengedte. Ez időtől egy buzgó lélekkel több imádkozott a császár megtéréseért; a leány könyörgött az apáért. S Hippolit, ki látta, hogy gyűltek ide a szent Ágnes sírja fölé épített házba azok, kik Ágnes vértanui szelleme révén jutottak a biztos révpartra, azt mondogatta:

— Ugy-e mondtam, hogy a szent szűz Ágnes vértanui szelleme összehoz bennünket, mert e szellem nagy. Megmarkolja a szíveket és el nem engedi többé. Mikor pedig Konstancia is abba a társaságba lépett, fölkiáltott:

— Ezt is Ágnes, a vértanu szelleme okozta. Meglátjátok, még a császár is keresztény lesz!

Jóslata beigazult, de a szentéletű agg meg nem élte. Utódjául Prokópot rendelte a pápa éppen az ő tanácsára. S vajjon ki lett volna hivatottabb a

szüzek társaságában szent Ágnes szellemének, erényeinek ápolására, ha nem Prokóp, ki maga is e szellem átalakító erejének köszönte megtérését. S midőn a ház ablakából el-elnézte a befejezéshez közeledő templomot, szive csordultig megtelt boldogsággal, midőn elgondolta, hogy ő lesz a legelső, ki a templomnak Ágnes tiszteletére emelt oltárán be fogja mutatni a Mindenhatónak a szentmiseáldozatot.

A nagy nap megjött. S mert a diszes templom a császár meggyógyult leányának kezdeményezésére épült ez esemény iránti hálából magának a császárnak bőkezűségéből, megjelent a főlavató ünnepélyen Konstantin is. A szüzek, Ágnes szüziek, erényes követői ott térdeltek az áldozati oltár előtt, mely magában rejté a szűz szent porait. S midőn a meghatottsággal miséző Prokóp a szentáldozat végeztével a jelenlevők felé fordulva, méltatni kezdé a nagy és ünnepies nap jelentőségét és főlemlítve szerénységből és alázatból a maga bűnös életét, hogy annál hatásosabban lefesse az őt megtérítő, szívét átgúró szellem erejét s midőn végül érinté Ágnes szellemének befolyását Donatillára, a régi bűnös Tertillára és a sírnál történt csoda következtében a csak nem régen megtért Konstanciára, egy szem sem maradt szárazon. S a szűz szent vértanu szelleme, mely a lelkeket így összehozta és a maga

oltára köré gyűjtötte, megkapta Konstantin császárt is. Megtette a döntő fontos lépést. Megkeresztelkedett.

A kereszt, melynek jelében győzött, végre őt is legyőzte.

A hatalmas római birodalom trónján ő volt az első keresztény császár.

Az Egyház és a birodalom feje most már karöltve végezték a térítés, sziv és erkölcsnemesítés nagy, áldásos munkáját.

Hiába dicsekedett Diokleczián, hogy kiirtotta a keresztényeket; hiába hirdette a Spanyolhonban emelt emlékoszlop, hogy eltörölte a föld színéről a keresztény nevet. Diokleczián szavait elfujta a szellő, az emlékoszlop tábláját összemorzsolta az idővel járó rombolás, de a kereszténység él, az Egyház virágzik. Krisztus uralkodik a sziveken és a kereszt ragyog s mindenfelé szórja a lelki béke és üdvösség fényes sugarait.

(Vége)

TARTALOM:

	Oldal
XVIII. A katakombában	5
XIX. A hitüldözőből hitvédő	23
XX. Krisztus győzelme	41
XXI. Kítaszítva	60
XXII. Az igazi boldogság révpartja	82
XXIII. A kereszti diadala	101

A HÁROM KÖTET TARTALMA.

ELSŐ KÖTET.

	Oldal
I. A titkos vágyak	5
II. Pogány boszu	23
III. Közönséges lelkek	42
IV. A nyári lakban	59
V. A nomentumi mimóza	86
VI. Az első vészkiáltás	99
VII. Megnyugvás	125

MÁSODIK KÖTET.

VIII. Az eljegyzés megújítása	5
IX. Prokóp fogadása	22
X. A veszedelem közeledik	32
XI. Hippolit elbeszélései	45
XII. A kígyók	58
XIII. Elfogva és elítélve	75
XIV. Váratlan fordulat	90
XV. A máglya más áldozatot kér	104
XVI. A vértanuság koronája	121
XVII. Komoly gondolatok	135

HARMADIK KÖTET.

	Oldal
XVIII. A katakombában	5
XIX. A hitüldözőből hitvédő	23
XX. Krisztus győzelme	41
XXI. Kítaszítva	60
XXII. Az igazi boldogság révpártja	82
XXIII. A kereszt diadala	101

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig tizenegy kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I., II., III. és IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta *Vincze Alajos*.

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. Irta *Bodnár Gáspár*.

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. Irta *Kincs István*.

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. Irta *dr. Sziklay János*.

A XI. kötet tartalma :

Mit ígér és mit ad a szociáldemokrácia.

Irta *Nagy János*.

Mindeme könyvek megrendelhetők a

Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában

(*Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28b. sz.*)

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bérmentve szolgálunk.

A Szent-István-Társulat kiadványai.

Fabiola, vagy a katakombák egyháza. Irta <i>Wiseman Miklós</i> . Angol eredeti után fordította <i>Haudek Ágoston</i> . Steinle Ede lovag által rajzolt képekkel. 4-rét kiadás. Fűzve kor. 4.80, kötve ...	Kor. 7.—
Ugyanaz, egyszerűbb kiadásban, nyolczadrét alak. Fűzve kor. 2.40, kötve ...	3.60
A megszabadított Jeruzsálem. Irta <i>Torquato T.</i> Olaszból fordította <i>Jánosi Gusztáv</i> . Két kötet. Díszes vászonkötésben vörösmetszéssel kor. 6.80, aranymetszéssel ...	7.60
Mindszenti Gedeon legújabb költeményei. Fűzve kor. —.60, kötve ...	1.—
A Csendes-Oczeánon. Utazási élmények. Irta <i>May Károly</i> . Német eredeti után ford. <i>Szekrényi Lajos</i> . Kötve ...	6.—
A keresztény nő. Képekkel. Irta <i>Ruschek Antal</i> . Díszes vászonkötésben ...	3.—
Művészettörténeti korrajzok. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta <i>Dívald Kornél</i> . I. kötet. 86 képpel. Ára fűzve kor. 2.—, kötve kor. 2.40. — II. kötet. 75 képpel. Fűzve kor. 2.40, kötve ...	2.80
Áhitat szárnyain. Himnuszok és vallásos költemények. Akantisz V. rajzaival. Irta <i>Bán Aladár</i> . Színes borítékba fűzve ...	3.—
Az Úr Jézus születőldjén. Paur Géza 38 rajzával. Irta <i>Huber Lipót</i> . Színes borítékba fűzve ...	3.—
Márta naplója. A női ifjúságnak ajánlja a Szent-István-Társulat. Kötve ...	2.40
Magyar drámai mesék a magyar ifjúság számára. Irta <i>Pintér Kálmán</i> . Angol félvászonköt.	2.—
Szent Imre herczeg élete. Élet- és jellemrajz. Irta dr. <i>Karácson Imre</i> . Kötve ...	1.20

